

1980 – en oversigt

Ved Carl Trock

Året begyndte med offentliggørelse af Socialforskningsinstituttets »Fritid 1964-75«. Heri ofres nogle sider på befolkningens religiøse interesse (46-48) og det gøres op, at mens 55% i 1964 kom i kirke af og til, så var tallet i 1975 42%, antallet af hyppige kirkegængere var faldet fra 8 til 6%, og tallet af helt kirkefremmede var steget fra 31 til 47%. I 1964 ville 72% melde sig ind i folkekirken, hvis det blev vilkåret for at være med, hvad da 18% svarede benægtende til; i 1975 svarede 58% bekræftende herpå og 35% benægtende. »Der er flere kirkefremmede, jo yngre aldersgrupperne er«, hed det, og blandt unge under 30 år var andelen af hyppige kirkegængere faldet fra 4 til 1%, »og faldet var sket blandt dem med mellem eller høj skoleuddannelse«¹.

På den baggrund, men vel også som følge af en biskops selvopgør (1980 263), havde Jørgen Thorgaard bisperne Ole Bertelsen og Herluf Eriksen i TVs Kirkeligt Forum 16. januar til en drøftelse af folkekirkenes fremtid. Den første var bekymret for folkekirken, for folkets skyld, og ville have bedre undervisning i kristendom og have oprettet et tværkirkeligt debatforum, for nu føres der ikke samtaler mellem de forskellige kirkelige lejre på et realistisk grundlag²; præsterne fik af Ole Bertelsen at høre for deres mange litterære essays eller teologiske udredninger i prædikerne, de sagde amen, hvor prædikenen skulle konkretiseres, nærme sig folks livssituationer, i stedet burde de spille sig selv ud i direkte tiltale til menigheden³.

Ved henvisninger bruges flg. forkortelser: BeT Berlingske Tidende; DKt Dansk Kirketidende; dmbI dansk missionsblad; EB Ekstra Bladet; Ft Folketingets forhandlinger, dato evt. angivet; Ftårbog Folketingsårbog 1979/80; IMT Indre Missions Tidende; JyPo Jyllands-Posten; KC Kirkeligt Centrum; KD Kristeligt Dagblad; KiInf Kirkelig Information; MrBI Menighedsrådenes Blad; Pol Politiken; PrfBI Præsteforeningens Blad; re-f reformatio; Relgl Religionslæreren; RoSt Roskilde Stiftsblad; SjtT Sjællands Tidende; WA Weekendavisen; AAST Aarhus Stiftstidende. Årstal angives kun, hvor det ikke er 1980. – Årstal i parentes og sideangivelse henviser til tidl. årsoversigter og går på udgivelsesåret.

Herluf Eriksen havde megen mistillid til statistik og glædede sig over, at folket stort set bevarede sit tilhørsforhold til folkekirken. Vist kommer der ikke mange i kirke, det gør der heller ikke til politiske møder. Men HE vidste, at kristendommen lever i brede folkelige sammenhænge, og at folks optagethed af kristne spørgsmål ikke kan måles ud fra deres kirkegang, for der er mere kristendom blandt folk end denne tyder på.

De 2 bispers holdninger viste sig ret repræsentative⁴. Løsningen er måske at afskaffe folkekirken, skal Thorgaard så have sagt ikke i tvivl om, at derved afskaffes meget hykleri, og at det vil føre til et langt rigere og frodigere kirkeliv (EB 7/4 jfr. her 1980 250, 1979 177 og 1975 220).

Efter at have tiet længe måtte professor Theodor Jørgensen dog skrive imod Herluf Eriksen: »Vi må som folkekirke respektere – ikke akceptere – at mennesker ønsker at bevare deres tilknytning til folkekirken«, uanset hvad grundene måtte være, men uden »sammenhæng med gudstjenesten degenererer kristendom til moralisme eller ideologi. Kristendom bliver til gerningsretfærdighed, de rigtige handlingers eller meningers selvretfærdighed«, så det er intet under, »at stadig flere – betegnende nok – spørger om religion andetsteds... Det er på tide, at man jorder påstanden om, at der findes mere kristendom blandt folk, end gudstjenestetilslutningen tyder på. Denne påstand er hverken folk, kirke, gudstjeneste eller præster tjent med« (KD 13/12). Hertil kom der ikke noget svar fra Herluf Eriksen (dog KD 13/1 81).

Sidst på året meldte Danmarks Statistik, at der i hele landet fra 1977 til 1978 var »sket en afdæmpning eller afbrydelse af nedgangen« på alle områderne i kirkestatistikken; »for første gang siden statistikken påbegyndtes i 1970 [var der] beregnet en uændret procentandel døbte«, 85,5%, mens andelen af kirkeskattepligtige var faldet fra 94,5 til 94,4%, dvs. 0,1% mod 0,3 året før. Også andelen af kirkelige vielser var påny steget lidt.

Tallene viser klart en geografisk skævhed. »Over halvdelen af landets kommuner havde en dåbsprocent, der var højere end i 1977«, men i København, på Frederiksberg og i Frederiksborg Amtskommune var der tale om fortsatte fald, henholdsvis fra 57,8 til 57,3%, 57,8 til 56,1% og fra 78,1 til 77,9% (idet den i Kbh. Amtskommune dog gik op fra 72,2 til 72,9%), og »samtlige 18 kommuner med en dåbsprocent under 75 var beliggende i hovedstadsregionen«. Tilsvarende forholdt det sig med de laveste tal for kirkeskattepligtige⁵.

Der var som lovet en opgørelse alene omfattende børn med mødre af dansk statsborgerskab, og da blev dåbsprocenten for hele landet 87,8 eller 2,3% højere. (Forskellen var størst i København, hvor 16% af samtlige fødte havde mødre med udenlandsk statsborgerskab, sådan var det også i Ishøj kommune). Den beregning gav dåbsprocenter på 65,3 i Kbhvn., 61,4 på Frederiksberg og 77 i Kbhvn.s amtskommune (Statistiske Efterretninger A 37 jfr. her 1980 249).

»Dåbsprocentens nedtur standset« var KDs overskrift på forsiden. Generalsekretær Norman Svendsen kommenterede: Dette er glædeligt, forholdet mellem dåb og navngivelser har vel nu fundet sit naturlige leje. Den skæve fordeling i landet skyldes bl.a. de mange gæstearbejdere, de mange unge under uddannelse i hovedstadsområdet og tillige, at der i Kbhvn. er mange socialt svagt stillede. (KD 7/10f). I år var det så generalsekretæren for DMS, Knud Sørensen der advarede mod at lade sig berolige af sådan nuanceret dåbsstatistik, »for vi har ikke lov til at trække et eneste menneske fra. Hvad er det dog for en kynisme, der afskriver udlændinge og ikke regner med, at de har brug for evangeliet?«⁶.

Interessen for radioens gudstjenester nævnes gerne for det gode. Men programsekretær Mogens Hansen gjorde op, at der nu kun er 150.000 lyttere dertil. Han mente det skyldes udbygningen af program 3 med populære underholdningstilbud. En anden radio-medarbejder vidste så, at der var foretaget lytterundersøgelse i maj i »den uge vi havde rigtig sommer« (BeT 18/1 81, WA 17/10 jfr. her 1979 171).

1. Folkeskole – folkekirke

Religionslærerforeningen fandt det urimeligt, at de skiftende undervisningsministre erklærer, at de ønsker kristendomskundskab bevaret som et obligatorisk fag i folkeskolen, mens de samtidig understreger, at de ikke vil ændre fritagelsesbestemmelserne. Foreningen ønskede fornyet overvejelse af, at de kommer til at følge »Kristendomsundervisningskommissionen«s forslag, som stort set var fulgt af de daværende undervisningsministre Knud Heinesen og Tove Nielsen (1972 note 11, 1973 269 og 1975 239). Derom rettede den i januar henvendelse til Folketingets undervisningsudvalg og anmodede samtidig om foretræde for udvalget. Året gik til ende uden at anmodningen var imødekommet. Foreningen vidste, at dens henvendelse var svækket ved, at Danmarks Lærerforening ikke havde støttet den. Men fritagelsesbestemmelserne benyttet »i ret betragteligt omfang« og »reglerne admi-

nistreres ganske forskelligt fra kommune til kommune og fra skole til skole«.

Religionslærerforeningen havde også siden 1977 forgæves efterlyst initiativer til at få bragt klarhed om forholdet mellem kristendoms-kundskab og undervisningen om fremmede religioner. Nu appellerede den til folketing og undervisningsministeriet om at gøre noget for kristendomskundskab/religion i 10. klasse, hvor man helt enkelt må sige, »at faget ikke eksisterer« (1980 251), fordi eleverne er blevet særdeles fag-bevidste og spørger efter, hvad der giver kompetence. Foreningen ville gå langt for at forhindre, at faget kvæles i ligegyldighed og fagtrængsel, den »vil positivt drøfte fagsamarbejde og opblødning af de snævre faggrænser«, den vil vise åbenhed og lytte til andre, men også »stå fast på... at fagets egentlige anliggende er livsnødvendigt for folkeskolen«, sagde formanden Torben Rechendorff på generalforsamlingen i en tale, der vakte opmærksomhed⁷.

I august rejste Herluf Eriksen røre ved et forslag om, at kristendomsundervisningen i folkeskole og folkekirke skulle ses som en helhed. Som forholdene er, er vi »på vej til et kundskabs- og forståelsesmæssigt utilfredsstillende niveau«, fandt han; men der kunne opnås undervisning i folkeskolen 2 timer om ugen på nogle klassetrin, mod at den bortfaldt på andre klassetrin, hvor der så skulle tilbydes en udvidet konfirmandundervisning.

Trods fortrinlig indsats på langt de fleste skoler, herskede der nogen modløshed ved den undervisning. Det blev tydeligere og tydeligere, at 1975-loven »indeholdt en vis grundskade for faget«, der efter HEs mening kun kunne afbødes ved at »prøve at tænke den kirkelige undervisning« ind i helheden. Undervisningen i skolen kunne koncentrerer på det halve antal årgange, i 1.-4. og 9. klasse kunne der da blive 2 ugentlige timer. I det slip på 4 år indgik en udvidet konfirmandundervisning, foruden på 7. også på 5. klassetrin, hvor der er mindre fagtrængsel i skolen.

HE vidste, at dette både forudsatte lovændringer, der nok kunne vindes gehør for, og at lærere og forældre »ud fra en pædagogisk-faglig helhedsvurdering vil kunne støtte forslaget? Hvis ikke, har forslaget ikke mange chancer«. Også præsterne, der allerede har mere end nok, og flere steder ikke selv kan overkomme de mange konfirmandhold, kan let stille sig afvisende. Men i folkeskolen er der ikke mere at opnå, og HE så da ikke anden mulighed for »en udvidet *folkelig* undervisning« end hans forslag.

Den tænkte nyordning, hvor kirken dækker 1/3 af den samlede kristendomsundervisning, fordrer en ny kgl. anordning, noget der vel kan opnås politisk forståelse for – hvis ikke enkelte partier gør det til en mærkesag, i så fald er sagen tabt på forhånd. En sognemedhjælperordning – kravene i betænkningen derom var »altfor beskedne« (jfr. siden p. 180) – kunne være en vej til at skaffe de fornødne kvalificerede konfirmandundervisere, men også lærere kunne bruges, når de havde fulgt enkelte kurser i de teol. hovedfag. De skulle så ikke benævnes sognemedhjælper, men kirkeadjunkter. Yderli-

gere »må der i fremtiden som led i det teologiske studium etableres en egentlig pædagogisk-psykologisk grunduddannelse«, ligesom pastoralseminariet må give »en solid metodik og praktik«, så præsten bliver egnet til at undervise på begge alderstrin. Endvidere bør der ske en ændring i lov om adgang til præsteembeder, en udvidelse af akademikerparagraffen, så flere med pædagogisk uddannelse kan blive præster. HE gjorde udgifterne for folkekirken op til 25 millioner, men det drejede sig mest om at flytte udgifter fra kommuneskatten til kirkeskatten.

HE understregede, at han ikke beklagede udviklingen, der havde ophævet samarbejdet mellem kirke og skole, så de nu stod med hver sin opgave, den havde været nødvendig. »Men lige så vel som skolen har en dyb forpligtigelse til at åbne sig ud mod samfundet i det hele taget, må den gøre det over for kirken. Kirke og skole kommer stadig hinanden ved, fordi vi har en *folkekirke* og en *folkeskole* med de samme forældre, de samme børn og stort set det samme stof. Samarbejdet er et samarbejde på lige fod«.

Bag dette, af HE udtrykkelig kaldt et debatoplæg, lå ønsket om at styrke konfirmandundervisningen, da faget i skolen er beskåret betydeligt: »Jeg tror, vi står os ved at tage opgaven op i konfirmandundervisningen, og jeg tror, vi kan løse den«, når vi blot sikrer os velkvalificerede medarbejdere, ikke svagt uddannede kateketer. HE understregede, at det ulykkeligste ville være, om forslaget gav næring til de kræfter, der ønsker faget ud af skolen »af kristelige eller ukristelige grunde«. Rejste forslaget en sådan debat, trak han det tilbage, da fortjente det ikke at nyde fremme (Under Guds Ord nr. 245).

Rechendorff sagde prompte: »Kirke for sig og skole for sig«, det er nødvendigt og det véd HE; kirken har tilmed allerede »betydelige vanskeligheder« med sin nuværende undervisning, det kniber for adskillige præster, og i skolen skal der fjernes timer på et meget givende alderstrin, og det bliver problematisk, om der kan opretholdes en sammenhæng i skolens undervisning (radioen 26/8 jfr. her 1972 222ff). Andre skole- eller kirkefolk gik imod. Den helt ubetimelige sammenblanding kan skade faget i skolen, ja gøre sit til at få det ud derfra, lød en indvending, opgaven var at søge kirkens og skolens undervisning forbedret og udvidet hver for sig, og det skete bedst, hvis begge parter erkendte sine egne vanskeligheder. »Folkeskolen« indvendte, »en fiksering af debatten omkring timetallet skal nok vise sig uundgåelig«, og det er hverken muligt eller ønskeligt med flere timer her uden hensyn til andre fag som er i klemme (2303). Herluf Eriksen svarede, at det var »i folkeskolelovens ånd« han havde talt om samarbejde, ud fra »en bedømmelse af de politiske vanskeligheder ved at flytte timer fra de første årgange til de ældste årgange«.

Om fagets stilling indvendtes der: Det vil være pædagogisk umuligt kun at have elever i småbørnsklasser og 9. klasse, noget som ikke redtes ved at blande tingene sammen. Er HEs frygt for forholdene i skolen særdeles velbegtundet, så er hans forslag »katastrofalt for skolefaget«, for helhedsresultatet bliver ringere. Det kunne så anerkendes, at HEs indlæg vidnede om opbrud i den grundtvigsk-tidehvervske lejrslidende konstruktive nej-

politik. Og flere end HE, men fra samme kirkelige hold, kunne fordre, at det først fornødne blev ordnet, at præster i såvel for- som efteruddannelsen blev langt bedre pædagogisk uddannede. Om konfirmandundervisningen indvendes så videre: Først må den nuværende undervisning udvides til at omfatte hele året (mindst 60 timer). Forslaget om 2 års undervisning giver kun mening, hvis alle der undervises i skolen også modtager konfirmandundervisning, og sådan udvidelse må ikke ske på skolens bekostning. Andre spurgte: Er det en kirkelig opgave at udfylde svindende kundskaber i skolen? Kan de 25 millioner skaffes? og har kirken lærerkræfterne?

Og så igen om skolen: Problemerne er fritagelsesbestemmelserne, der giver faget et særpræg, og at et en-times-fag vanskeligt kan overleve. Andre så fagets isolation fra andre fag som det største problem sammen med den urimelige udskillelse af undervisning i fremmede religioner og andre livsopfattelser. Atter andre hævdede at faren lurer just her, kristendomskundskab kan ved integrering kvæles af samtdsorientering, historie eller dansk. Nogle ville ikke som HE udelukke, at faget kunne få flere timer, det var jo sagens kerne. Andre vidste, at det var helt urealistisk, besparelsesbestræbelser fører rundt om i landet til, at faget hele vejen igennem bliver et en-times-fag.

De trods alt ret få deltagere i den intense debat afdækkede vanskeligheder begge steder. HE svarede undervejs: Tidligt havde det vist sig umuligt at begrænse faget på de første klassetrin, fordi politikerne bøjede sig for protesterne imod det (1972 223 og 226), og da det er klart at faget ikke får flere timer på de ældste trin, foreslog jeg 2 ugl. timer i 9. klasse og rejste debat om den bedste placering af timerne i 3.-6. klasse, hvor der måske kan ændres, idet et fag med en time om ugen er meget sårbart. Trods alle betænkeligheder blev forslaget fremlagt – med fuld viden om skolens og kirkens forskellige opgaver – idet jeg ud fra folkeskolens ånd talte om samarbejde, og om udvidet *folkekirkelig* undervisning, da andre veje ikke var at se⁸. – Debatten foregik hovedsagelig i KD, hvor den sluttede 10/11. Den blev delvist refereret og uddybet i »Folkeskolen«, som til det ovenfor nævnte tilføjede: Den af HE ønskede fordobling af konfirmandundervisningen bør ikke ske på vilkår, som religionslærerne siger forringer fagets pædagogiske muligheder i folkeskolen (20/11 2300ff jfr. Relgl nr. 5, PrfBl 678, DKt 458).

1980 havde også sine, dog mindre opsigtsvækkende skoleaffærer⁹.

I december udtalte Venstres Bertel Haarder, at han ville prøve at få partierne bag skoleforliget med til en lovændring, så der i flere fag kan dispenseres fra bestemmelserne om undervisning på alle klassetrin, en koncentration på færre trin vil både gavne undervisningen og få flere lærerstuderende til at uddanne sig i de fag (KD 13/12). Det var der ikke megen forståelse for, hverken hos SF eller KrF, hvor Chr. Christensen mente, at skulle kristendomskundskab styrkes, så drejede det sig om at give faget flere timer (KD 18/12).

Konfirmandundervisningen er nærmest »spild« af både konfirmandernes og min tid, skrev en præst (Sigvartsen PrfBl 260). Karen Horsens fandt så grund til at gentage, at hun gennem 18 år havde erfaret at hendes konfirmander – trods al tale om at religionsundervisningen var blevet ringere og ringere – vitterligt havde viden, hvorfor hun ville

takke de lærere der havde undervist dem og »sætte på tryk, at de har gjort et udmærket stykke arbejde« (BeT 23/3, BT 12/1 81).

Materialet fra biskop Johs. W. Jacobsen-udvalget blev både efterspurgt og fik en positiv bedømmelse (MrBl 132, KD 23/2, 31/1, 28/8 jfr. her 1980 266). – I Ålborg Stift dygtiggør man sig ved kurser til at tage fat på kirkelig undervisning (KD 15/10 jfr. 1980 265).

II. Stat og kirke

I et interview i TV i anledning af sin 40 års fødselsdag gav *Dronning Margrethe* påny udtryk for, at det hende i grundloven pålagte medlemskab af folkekirken er en kær pligt, kristendommen var for hende noget meget, meget væsentligt. Det bekræftede professor Thodberg som kgl. konfessionarius gerne og fortalte, at dronningen forsøger sig som salmedigter (KD 16/4, BeT 13/4 jfr. 1980 258).

»Menighedsrådsforeningen«s formand opholdt sig på årsmødet ved *grundlovens* §4, om at folkekirken understøttes af staten: Bestemmelsen er ikke ophævet og bliver »det nok ikke i en overskuelig fremtid. Alligevel kan det godt risikeres, at den sættes ud af kraft i realiteten, måske er det allerede ved at ske«. Flere forhold fik Davidsen til at sige det: I virkeligheden er vi nået til, at det er folkekirken, der understøtter staten, når vi betragter registrering og begravelsesvæsen som de almenoffentlige opgaver, de i realiteten er. Han vidste da, at staten ved sin lovgivning understøtter folkekirken, også ved at uddanne præster. Men præsternes adgang til folkekirkens medlemmer på sygehuse, deres adgang til folkekirkens medlemsfortegnelser, samt hele situationen omkring skolens kristendomsundervisning bragte ham i tvivl. Afgørelserne her og andre steder fandt Davidsen gennemsyrede af lunkenhed. Han måtte spørge om folkekirken selv skulle overtage kirkeskatteopkrævningen? det gav da adgang til egne medlemslister og præsterne fik bedre arbejdsmuligheder – men også, med viden om »et katastrofalt tab, folkeligt og kulturelt«, hvis folkekirken går under, ikke ved bevidst afstandtagen, men ved lunkenhed og halvhjertethed (MrBl 178).

VS gentog, på finansloven (for 1981) skal enhver bevilling kirkemистерiet vedrørende udgå, forslaget faldt atter, kun VS stemte for det¹⁰. Sin holdning markerede VS også i Folketinget ved at undlade at tage ordet om de verserende kirkelige lovforslag og ved afstemningerne derom at undlade at stemme (Ftårbog 217ff), mens det i en enquete om partierne og menighedsrådene svarede: »VS går ind for trosfrihed.

Vi er modstandere af folkekirken. På den baggrund vil vi ikke gøre noget for at styrke menighedsarbejdet» (Steen Folke MrBl 165).

Mere overraskende erklærede Hanne Engberg: »Man kan interessere sig for at adskille kirke og stat, som vi gør i SF«, fordi man ikke er interesseret i kirken og vil have den væk. »Jeg personlig og flere med mig i mit parti interesserer os for at skille stat og kirke ud fra en interesse for de kirkelige forhold«¹¹. Hun spurgte om *Socialdemokratiet* helt havde glemt sit gamle forslag om adskillelse og Jørgen Peder Hansen svarede: Vi mener ikke, »at den folkekirkeordning, vi har nu, bør ændres afgørende«. Den hviler på frivilligt medlemsskab, og »så længe en så overvældende del af befolkningen slutter op omkring folkekirken, finder vi den ordning, vi har, ganske tilfredsstillende«¹².

Det gjorde *Fremskridtspartiet* ikke og viste det ved sit væld af besparelsesforslag til finansloven for 1981. De ramte hovedsagelig de samme kirkelige områder som i de foregående år og motiveringerne derfor var mest gentagelser (nr. 1654-77 jfr. her 1980 255, 1979 154). Sigtet var at gøre kirken til »en virkelig folkets kirke«, hvor de enkelte menigheder selv helt bestemmer, for »den enkeltes religiøse liv bliver ikke rigere, fordi dette administreres af et kirkeministerium«. Dette skal derfor nedlægges, mens folkekirkensamfundene bliver selvstyrende fra 1/1 82, idet »liturgi, kirkeøkonomi og præsteeksaminer« afgøres lokalt som også det, om man vil vide af og betale til »forpestende« biskopater og stiftsøvrigheder. Af det til præstelønninger afsatte foresloges foreløbig sparet knap det halve, 70 millioner, da menighederne »fra og med 1. juli 1981« selv skal bære de fulde udgifter, og da kan præsternes løn »meget vel blive vidt forskellig efter de forskellige præsters dygtighed og flid«¹³. På ét punkt ønskede FP øgede udgifter, de 3,7 mill. til istandsættelse af kirker foreslog det forøget med 4 mill., og aht. de »folkekulturelle værdier« bør det tilskud »være stærkt stigende i de kommende år« (jfr. 1980 note 16 slutningen).

FP havde, som parti en ny motivering for den tilsigtede »afsocialisering af folkekirkens økonomi«: Den medfører »en ud fra alle synsvinkler ømtålelig ligestilling i forhold til andre trossamfund. Eller udtrykt præcisere: Alene derigennem opfylder folketinget grundlovens §68« (trods 1977 180). FPs mange ændringsforslag sattes næsten alle til afstemning under ét og forkastedes (Ft 4487).

De generelle offentlige *besparelser* næsten fastlåser såvel det samlede udgiftsbeløb under kirkeministeriet som de enkelte poster, hvor meget lidt lader sig ændre. I bred enighed skete undervejs den ned-

skæring, at der til kirkerestaureringer afsættes 3,2 mill. og ikke 3,7 som først foreslået¹⁴.

Kirkeministeriet havde i et cirkulære af 8/4 bedt menighedsrådene følge trop og opfordrede dem til påny at se på de udarbejdede budgetter 1981 for at finde besparelser. »Menighedsrådsforeningen« anbefalede det, dels havde ministeriet med rette nævnt, at den lokale kirkelige ligning var steget kraftigt, dels kunne manglende samarbejdsvilje føre til lovindgreb (MrBl 110, 174, 204). Det vakte dog undren, at der i cirkulæret var en henstilling om ikke at udvide de aktiviteter, der dækkes af rådighedsbeløbet, og betænkelighed ved at cirkulæret nævnte oplæg til nye kirker; men det betød ikke standsning af det byggeri, men at det vil ske i et langsommere tempo, og også Kirkefondet vidste, som ministeriet, at besparelser her, som på andre områder i samfundet, var »uomgængeligt nødvendige« (Nyt fra Kirkefondet nr. 3, årbog 51 jfr. KD 19/9).

I 1979 kom en del-betænkning fra *Udvalget om folkekirkens økonomi* (1979 153), her anbefales uforbeholdent, at de midler, der nu administreres af stiftsøvrighederne, fortsat bevares på stiftsplan. Det var »Menighedsrådsforeningen« også for, sagde Erik Davidsen på årsmødet, med viden om at centraliseringstendenser i finansministeriet ikke var endeligt skrinlagt (MrBl 141). Heller ikke bisperne ønskede »kirkens egne midler« ind i et centralt statsligt regnskabssystem, sådan meldte KD fra bispemødet januar 1981 (KD 7/1 81). Da havde Haderslev stiftsøvrighed afvist et krav fra rigsrevisionen om at få præstelønningskassernes regnskaber til revision, det var der ingen hjemmel for, da staten ikke her yder tilskud (Lolland-Falsters Stiftsbog 141, udateret).

På spørgsmålet om *præsters adgang til sygehusenes patientfortegnelser* (1980 262) gjorde indenrigsministeriet op, at det har præsterne ikke krav på efter offentlighedsloven, men denne er heller ikke til hinder for en sådan adgang. På baggrund af udtalelser fra kirkeministeriet og Amtsrådsforeningen fandt ministeriet, at sygehuse bør imødekomme de præster, der ved besøg på sygehuse »med fornøden takt og forståelse« sådan opfylder »denne del af deres tjenesteforpligtelse«, med mindre det støder på individuelle lægelige hensyn eller direkte ønske fra patienter¹⁵. Det lykkedes så at finde frem til en tilfredsstillende ordning i Sønderborg ved forhandling mellem præsterne og amtets sygehusudvalg¹⁶.

Bisperne havde allerede i 1978 rejst spørgsmålet om *præsters brug*

af *folkeregistrene* overfor kirkeministeriet. De havde mødt forståelse, men måtte undre sig over, at her intet var sket bl.a. fordi indenrigsministeriet overvejer om præsterne er en offentlig myndighed¹⁷. Det kom frem, da ikrafttræden af en ny registerlov tolkedes sådan, at præsterne ikke kunne beholde valglisterne efter menighedsrådsvalget til deres brug. Præster fra forskelligt hold undrede sig højligt over, at de ikke måtte vide hvem de var præster for, og over, at de ikke skulle være offentlig myndighed¹⁸.

Spørgsmålet om lejeansættelsen for *præsternes tjenesteboliger* (1978 184) fandtes stadig ikke løst tilfredsstillende. En nøjere undersøgelse viste, at kun i 2 stifter var der rimelige og rigtige ansættelser, ellers var der meget store forskelle i huslejen og de højeste kunne betyde, at nogle præsteembeder vanskeligt bliver besat (PrfBI 496, PrfBI 1981 2). Den fare erkendte »menighedsrådsforeningen« også (MrBI 145). Her-til kom så opvarmningsudgifterne (1980 262). I Præsteforeningens øjne var de ved at umuliggøre boligpligten, der »ikke ville kunne bære en vinter mere under de samme vilkår«, sagde Karen Horsens. Ved en lovændring i lønningsloven, FP var imod den, kom der en, omend ikke tilfredsstillende, så dog nødtørftig løsning, »en god hjælp« for de hårdest ramte præster, fandt foreningen¹⁹. »Menighedsrådsforeningen« havde så måttet undre sig over, at man en overgang havde ment, at den sag kunne ordnes uden om rådene, ved forhandlinger mellem finansministeriet og Præsteforeningen. Det sagt tilføjede Erik David- sen: »Vi bør være Præsteforeningen taknemmelige for, at den fasthol- der boligpligten«, det er »særdeles betydningsfuldt for folkekirkens fortsatte beståen«²⁰.

12/12 79 afsluttede *Udvalget om sognemedhjælpere* sin længe ventede betænkning (nr. 889), og det ganske bredt sammensatte udvalg²¹ anbefalede – imod bange anelser sine steder – næsten enigt, at der kan oprettes 2 former for nye stillinger, kateketer og sogneassistenter.

Grundlaget for udvalgets holdning var en behovsanalyse, foretaget i Helsingør og Ribe stifter, samt i alle sogne med over 5.000 indb. Flertallet af menighedsrådene i sogne med over 3.000 indb. gik ind for sognemedhjælpere, et flertal der øgedes i takt med sogne- størrelsen, og præsternes svar forstærkede den tendens. Som opgaver var angivet kirke- lig undervisning, især af børn, og omsorgsarbejde; der havde været et klart ønske om, at udgifterne afholdes over den kirkelige ligning.

Udvalget havde spurgt sig, om det egl. problem var en reel præstemangel? Det var også overbevist om, at det konstaterede behov i vidt omfang kunne imødekommes ved oprettelse af flere præstestillinger, men også kun til dels (30, 37). Opgaven var da at afgrænse en sognemedhjælperes funktioner, »naturligvis motiveret i overvejelser om,

hvilke opgaver der kan og bør inddrages blandt folkekirkens officielle opgaver«, idet en del modstand mod en ordning »skyldes en for uklar afgrænsning« af funktionerne (31ff). Udvalget angav afgrænsninger overfor diakoni, offentlig forsorg, det »uundværlige« frivillige arbejde og fritidsloven. Denne kan bruges, men må ikke binde i »en opgave, der udspringer af kirkens forkyndende virksomhed«. Der måtte også afgrænses overfor FDFs kirkeskoleforslag (1977 177ff, 1978 195), for vist havde udvalget samme mål, »mulighed for kirkelig undervisning af alle uanset alder«, men efter dette forslag var præsterne kun medbestemmende som medlemmer af menighedsrådene, og provst og biskop var uden nogen kompetence, hvad der var betænkeligt. Udvalget fandt »det mere naturligt at knytte en udbygning af kirkelige undervisningstilbud til præsten gennem en sognemedhjælper« (34f).

Opgaverne, der skulle tages op, var altså kirkelig undervisning, men også omsorgsarbejde og mere praktisk arbejde. Den første opgave foresloges varetaget af kateketer, de sidste af sogneassistenter og det kunne være en fordel at kombinere de sidste stillinger med kordegnestillingerne²². Udvalget skitserede uddannelsesmuligheder på 2 niveauer, »af høj standard« mente det (43), så det ikke blev noget dilettantisk, det var jo en indvending mod sognemedhjælperne, og samtidig afviste det en anden indvending, at her blev skabt en ny genvej til præstegerning, det var for teoretisk. Udvalget mente, at der kun sjældent blev behov for heltidsstillinger, den altovervejende hovedregel blev deltidstillinger. Her ansås det for muligt at knytte folkeskolelærere til den kirkelige undervisning ved en kombinationsbeskæftigelse, noget som vil være med til at styrke den traditionelle samhørighed mellem skole og kirke (43ff). En sognemedhjælper skulle hovedsagelig være forpligtet til at være en medhjælp i præstens arbejde, hvorfor denne skulle have det daglige tilsyn og være ansvarlig overfor sin tilsynsmyndighed, biskoppen (51).

Betingelserne for oprettelse af en kateketstilling var mindst 3.000 indb. i pastoratet/rne, menighedsrådets/nes beslutning (nok enstemmig), præstens/rnes tilslutning (det gentages i betænkningen, at kateketen skal være »medhjælp ved præsteembedets forkyndende og vejledende opgave«), tilstedeværelsen af et regulativ, godkendelse fra ligningsmyndigheden dvs. provstудvalget og kirkeministeriet (46ff, 60), betingelserne for oprettelse af sogneassistentstillinger var i princippet tilsvarende, men tillempet vilkårene dér. Et mindretal, Sv. Ebbe Jakobsen og Olav C. Lindegaard, fandt ikke grund til at oprette selvstændige sogneassistentstillinger, behovet her kunne fuldt ud imødekomes ved omformning af bestående kordegne- og kirketjernerstillinger (61).

Udvalget måtte dog først anbefale kirkeministeriet at overveje sin praksis mht. at oprette nye præstestillinger, for det konstaterede behov for kirkelig undervisning og omsorgsarbejde antages »i vid udstrækning at være opstået af en vis mangel på præstelig arbejdskraft i de større pastorater«. Det var også udvalgets opfattelse, at en revision af præsteuddannelsen, »hvorved der lægges større vægt end hidtil på den pædagogiske side af uddannelsen, yderligere ville medvirke til at gøre præsterne mere kvalificerede til varetagelse af undervisningsopgaver« (59)²³.

Betænkningen affødte nogen, men ikke megen debat. Præsteforeningen nedsatte et udvalg for at se nærmere på den, mens formanden efter en kort debat på repræsentantmødet nøjedes med at pege »på betænkningens konklusion, at der skal flere præster til« (PrfBI 280, 498). På »Menighedsrådsforeningen«s årsmøde var debatten ligeså

behersket, Davidsen mente, at ministeriet i første omgang vil drage praktisk nytte af forslaget om at udvide kordegnestillingen – hvad ministeren bekræftede (MrBl 181) – og at reaktionerne vil vise, om dens ideer ellers kan føres ud i livet²⁴. Skyldtes tilbageholdenheden at det var sparetider? og/eller, som provst Jordansen skrev, »at når ingen synes at have lyst til at diskutere« den, er en grund »det lave uddannelsesniveau« (PrfBl 680). Selvfølgelig var der glæde over betænkningen, hos Kirkefondet, Kirkeligt Centrum og hos diakoni-institutioner, som dog ret hurtigt nåede frem til, hvordan de kunne tilbyde uddannelse til de nye stillinger, efter at have undret sig over at ordet diakoni var forsaget²⁵. Kirkeligt Samfund vidste så, at sociale forhold ikke kunne blive opgaver for en sognemedhjælper, men »alene« hvad der påhviler præsten, »ordets forkyndelse i alle dets forskellige former«²⁶.

For et andet udvalgs arbejde kom betænkningen så til at spille en rolle, *Udvalget om de kirkelige forhold i København* (1980 259f). Det havde næsten omvendt sig, fandt ikke længere tvingende grunde til at søge store besparelser i de nærmeste år, men foreslog en udvidelse af arbejdsmulighederne, især ved at en række kordegnestillinger udbygges med sognemedhjælperfunktioner. Det lagde op til at inddrage alle, der føler ansvar for folkekirken i Kbhvn. til at drøfte dens »muligheder for radikalt og åbent at virke som evangeliets formidler i storbyen«. Kirkeministeren burde indkalde til »en éngangskonference« (1980 263), så alle gode kræfter kunne samles om en koncentreret indsats for kirkens liv og vækst.

Betænkningen blev hilst med glæde hos de nærmest implicerede, mens Kirkeligt Samfund t. eks. slet ikke havde bemærkninger derom²⁷. Kirkeministeren, skønt selv såre betænkelig ved økonomien kort tid forud (1979 154 og 156, 1977 183), sagde, at når der ikke var akutte økonomiske problemer, så var der ikke grund til at foretage sig videre; dermed var betænkningen ikke lagt til side, for den ville tjene som et arbejdsblad, når konkrete sager skulle vurderes (KD 5/9). Derved forblev det, trods indsigelser. Om økonomien i Kbhvn. kunne Jørgen Peder Hansen sidst på året oplyse, at det overvejedes at nedsætte kirkeskatteprocenten fra 0,7 til 0,6 (Ft 3/12 3574).

Fornyede overvejelser fik udvalget til at tage filialkirkeordningen tilbage, den var hverken økonomisk nødvendig eller kirkelig forsvarlig. Økonomien havde udviklet sig i gunstig retning, så tidspunktet for alvorlige indgreb var udsat så meget, at der blev pusterum til nye overvejelser. Det var dog klart, at de seneste års stigninger i de udskrevne beløb ikke kunne fortsætte, men de nærmeste år kunne bruges »til en gen-

nemgribende debat om den københavnske kirkes struktur«, hvorunder de økonomiske perspektiver ikke måtte glemmes.

Udvalget gjorde opmærksom på de særlige befolkningsmæssige forhold med koncentrationer af gæstearbejdere i nogle sogne, særligt mange pensionister og unge under uddannelse og forholdsvis færre erhvervsaktive. Betænkningen om sognemedhjælpere indeholdt tanker og forslag, der i usædvanlig høj grad kunne fremme folkekirken liv og vækst, og det ville være »fatalt, om denne betænkning blot stilles i bero« på grund af den økonomiske situation, dele af den burde søges realiseret med bistand og støtte fra frie kirkelige organisationer. Udvalget fandt så, at betænkningen ikke havde taget nok hensyn til Kbhvn., hvor der var et mere udbredt behov for bistand til præsterne til undervisningsopgaver. Derfor skulle overvejelserne om at nedlægge kordegnestillinger stilles i bero, mens de stillinger »i videst mulig udstrækning« burde udbygges med sognemedhjælperfunktioner. Udvalget angav, hvor det burde ske, og udgifterne måtte omprioriteres, dels af hensyn hertil, dels aht. kirkelig undervisning iøvrigt.

Den i betænkningen foreslåede uddannelse anså udvalget for en uhyre væsentlig nydannelse, som frivillige medarbejdere nok også ville følge, enten for egen regning eller idet fritidsloven blev anvendt.

Udvalget var nedsat for at se, hvad de økonomiske forhold krævede, men var nået frem til, at opgaven i de nærmeste år må stilles »omvendt«, så det primære var at belyse mulighederne for at fremme kirkens liv og vækst. Derfor ønskede det, at ministeren indkaldte til éngangskonferencen, hvis udfald kunne være vejledende for ministeriets overvejelser. (jfr. 1980, 263 og foran p. 171).

De nærmeste år måtte så bruges til nødvendige lovændringer og til kirkelige og administrative ændringer, der kan forhindre de drastiske indgreb, der ellers må forudses. Forinden havde udvalget gjort op, at dalende folketal, den særlige befolkningsstruktur og den lave dåbsprocent vil »ganske givet betyde, at økonomien vil blive strammere og i løbet af 8-10 år nødvendiggøre mere radikale indgreb«. Det opstillede en slags katalog over egne eller andres forslag til besparelser, »som kan gennemføres, hvis det på længere sigt skønnes påkrævet«. Her var dels strukturforslag, som at tage kirker ud af brug eller gøre dem til filialkirker – eller om at oprette samarbejdssogne, som beholder eget menighedsråd og egen præst, eller om en ordning med provstikapel-laner, dels diverse besparelsesforslag, bl.a. at staten skulle bekoste restaureringen af de historiske og monumentale kirker, eller at den skulle øge tilskuddet til folkekirken, eller en reduktion af Kbhvn.s andel i landskirkeskatten (Tillæg til indstilling... af 20/6 jfr. Kirkefondets årbog 43).

Den omvendelse hilstes med glæde af »Menighedsrådsforeningen«s distriktsforening (KD 5/9 jfr. MrBl 144, 189). I KDs leder 5/9 hed det: Det er godt, hvis de økonomiske forhold er bedre end først anslået, det er endnu bedre, at udvalget argumenterer ud fra behovet og først derefter ud fra økonomien. Kirkefondets generalsekretær så »en opmuntring og inspiration« til fornyelse og forventede snarest et officielt initiativ fra ministeren eller Folketingets kirkeudvalg (BeT 12/10, Nyt fra Kirkefondet nr. 4). Kirkefondet var parat til at gå i samarbejde med både officielle og frivillige grupper i dansk kirkeliv (årbog 50).

Udspurgt på ny gentog Jørgen Peder Hansen, at han ikke tog noget initiativ. Kirkeudvalgets formand, Poul Brøndsted, V opfordrede organisationerne til selv at indkalde til en konference, når den var nødvendig betød det mindre, hvem der indbød (KD 10/12). Kirkefondet var også villigt til dette, men vidste der skulle god forberedelse til (KD

11/12). »Menighedsrådsforeningen« havde 5/9 opfordret ministeren til at tage det initiativ og havde lovet sin medvirken (MrBl 286).

Efter januar-mødet hed det sig, at bisperne var yderst bekymrede over de få ansøgere til de ledige embeder, og at de nærmere ville overveje *præstemangel* og undersøge, hvor de teol. kandidater blev af (KD 8/1 jfr. her 1980 261). Det fik formanden for Folketingets kirkeudvalg, Poul Brøndsted til at ønske fuld klarhed om præstemangelens omfang²⁸. Jørgen Peder Hansen svarede, at han ikke fandt det godt gjort, at der var præstemangel. Heller ikke han ønskede særuddannelsen forlænget, men ville forhandle med Undervisningsministeriet om at få ophævet adgangsbegrænsningen til det teol. studium i Kbhvn. (KD 9/1, 5/2). Fra et nyt bispemøde slap intet ud. – Tavsheden vakte undren og var nok medvirkende til, at professor Lindhardt siden skrev: Legaliser dog bisperådet²⁹. Ved den lejlighed har nok både præstemangel og præsteuddannelse igen været på dagsordenen (KD 7/3f.).

Bisperne havde nok drøftet mulighederne for, at cand. mag.er med kristendomskundskab, lærere med det fag som liniefag og visse andre med tilsvarende forkundskaber, efter suppleringskursus og pastoralseminarium, kunne søge præsteembeder (Henrik Christiansen BeT 27/1 jfr. Herluf Eriksen foran p. 175).

En grund til tavsheden om mødet kan være en meningsudveksling. Biskop Henrik Christiansen havde videre skrevet, at der egl. burde oprettes ca 100 embeder mere end dem vi har, og han havde udtrykt glæde både over en større tilgang til det teol. studium, det hang nok sammen med en ændring af »Tidsånden«, og over de ca 200 præster, som særuddannelsen havde givet. Det var værdifuldt med en anden uddannelsesmulighed og med præster med en anden baggrund end de fleste teologer havde. I det lange løb var det dog mindre heldigt fortsat at give folk uden teol. uddannelse adgang til præstegeringen, for det var farligt for kirke og folk, »hvis de vordende præster ikke får den bedst tænkelige uddannelse« (BeT 27/1 jfr. 1980 261). Det fik pastor Paul Zebitz Nielsen til at skrive: Bispes desavouerer ca 300 præstekolleger og misbilliger det folketing, der vedtog loven. ZN vidste, at de særuddannede var bedre rustet til jobbet end de fleste teol. kandidater, for det er »modne folk med livserfaring... vant til at tænke og vurdere selvstændigt« og som »snakker dansk og ikke blot dækker sig bag teologiske floskler og fraser«. Det er i stedet universitetsuddannelsen, der bør gøres mere nutidig og praktisk (BeT 3/2 jfr. BeT 23/8 om det fundamentalt gale ved gudstjenesten). Der kom hertil bl.a. det svar: ZN glemmer, at de fleste får erfaring og menneskekundskab med årene. Men det at være præst drejer sig »om at formidle eller forråde et budskab«. Det kan andre end teologer, men disse har en baggrund, som ingen kan tillade sig at se stort på, (P. Nepper-Christensen KD 24/6). Henrik Christiansen talte siden om efteruddannelsens nødvendighed og sagde, at bisperne bør kunne sende præsterne på kursus (PrfBl 716).

Da sognemedhjælper-betænkningen også forelå, var der lagt op til debat. Professor Diderichsen gjorde op, at der kun er ca 190 særuddannede præster og yderligere ca 60

afslutter den uddannelse (KD 6/2 jfr. Pol 5/2). Det fik biskop K. C. Holm til at ytre sig udførligt (efter bispemødet). Holm vidste, at de nyere love havde givet præstestanden bredde og en vis folkelig kontakt, men biserne var enige om, at 1971-loven bør ophøre, hvis ikke for mange skal stå uden for nødvendigt teologisk arbejde og debat. Han vidste, som Diderichsen, at vi kun har »een slags præster, ikke 2« – og han fortsatte: Vi må have en samlet lovgivning om adgangen til præsteembederne, og vi må drøfte den teol. uddannelse, den er ikke urørlig, for unge præster synes, at de fra universiteterne har fået for lidt støtte til den praktiske præstegerning. Universitetslærere som bisper er på vej ind i en åben debat om universitetsuddannelsen (KD 13/3; om fællesdrøftelser KD 19/9, 3/10).

Præstehøjskolens forstander Bent Noack vidste, at universiteterne ikke i de nærmeste år kan dække efterspørgslen, helt bortset fra de »mange nye præstestillinger, som vi gerne skulle have«, og han troede at en ny uddannelse kom i forlængelse af den såkaldte akademikerparagraf (1963 201). »Der er kun een ting som kan legitimere stillingen som præst: at menigheden ønsker en mand eller kvinde til præst og at præsten duer til det som menigheden har ansat ham til... som han skal gøre fordi ingen andre gør det«, gudstjenesten, konfirmanderne og de kirkelige handlinger, og alt andet end dette ville Noack forvise fra præsteuddannelsen, også fordi det virkelig hører hjemme i efteruddannelsen. Helt utraditionelt tænkte Noack sig så Pastoralseminariets »væmmelige monopol« afskaffet, det eneste hæderlige var at gøre det til et undervisningstilbud, »til gengæld skal der så en examen til, igen som værn mod vilkårlighed«. På samme måde så BN på forslaget om en praktikantordning, »det var ikke dumt. Igen : hvis det bliver et tilbud og ikke en anstalt«. Når de der uddanner sig til præster er så forskellige »vil det også være urimeligt at stille samme krav til alle om et bestemt uddannelsesforløb« (PrfBI 733). I en efterfølgende debat svarede BN så: Hellere en hvilken som helst præsteuddannelse end mangel på præster. Vi har i for høj grad diskuteret uddannelse, som gælder det at få fuldt færdige og lærde præster, der er et vigtigere mål, at der er gudstjeneste i hver eneste kirke hver søndag kl. 10 (KD 2/9).

Da havde ministeren erkendt, at der ikke var for mange ansøgere til de ledige præsteembeder, og han nedsatte et lille snævert udvalg for at drøfte hele problematikken om præsteuddannelsen, også en ny uddannelse, da et vist behov for en alternativ uddannelse ikke kunne udelukkes; de kirkelige retninger var ikke repræsenteret, for udvalget skal gøre sig meget hurtigt færdig, inden udgangen af 1980 (MrBI 181, KD 17/5, 31/5; det sidste var nok en replik til Indre Mission jfr. siden p. 192).

Universitetsfolk er uenige om der er præstemangel, og om den vil mindskes eller øges? Tallet ved adgangsbegrænsningen i Århus er sat op med 10, så her kan modtages 115 teologer, incl. 10 kristendomskundskabsstuderende, antallet af teologer er lige nået, til det sidste er der for stor søgning. Kbhvn. kan optage 95, her blev kvalificerede udelukket. Det bør tilføjes, at adgangen til det teol. studium forudsatte så lave karakterer som 7,5 og efter erhvervsarbejde 7,616. Ialt studerer 1246 teologi, 656 i Århus, 590 i Kbhvn. Men på basis heraf skønner Nepper-Christensen så, at der i de næste 5 år kommer 110 kandidater årligt, mens der bliver 70 embeder ledige om året. Dermed, og sammen med hvad der er eller kan ventes fra særuddannelsen eller på anden vis, bliver der overproduktion, og tanken om en alternativ uddannelse er helt urimelig (BeT 10/2, KD 24/6). Dekanen i Århus, dr. phil. Henning Lehmann mener, trods alle usikkerhedsmomenter, at med en årlig tilgang på ca. 200 vil der omkring 1990 blive en kandidatproduktion på lidt over 90, nu er den på ca. 75. Hvis der skal undgås en manko, skal tilgangen øges med godt 10% (PrfBI 893, KD 22/11 jfr. 27/3 og 19/12f.).

Karen Horsens gjorde op: »Vi har for få præstestillinger – og for få teologer at sætte i de stillinger, der faktisk findes... Nogle sogne er små, andre er meget store – hvordan kan vi hjælpe de store sogne uden at ødelægge de små?« Det er vor overbevisning, »at hele problemet omkring Folkekirkens ressourcer trænger til en samlet kulegravning« (PrfBl 1981 2). Jfr. foran p. 181.

Hvorfor vil så få være *præster i Kbhvn.* blev det gentaget. Hvorfor ser »ingen eller kun få« den udfordring? (KD 21/8 jfr. 22/2, 26/4, Kirkefondets årbog 67 og her 1980 260). Et arbejdskonvent, præster og missionærer, appellerede til studerende og yngre præster, om at søge til Kbhvn., hvor der i særdeleshed er behov for en klar Kristus-centreret forkyndelse (KD 16/12 jfr. 10/9: IM i Kbhvn. vil ud i sognene).

De teologi-studerende gik ind i uddannelsesdebatten og udvidede den, for studiet måtte ikke forlænges, og dermed deres økonomiske problemer forværres, heller ikke måtte dets videnskabelige karakter undergraves. Den praktiske pastorale uddannelse er for dårlig, fandt det teol. Studenterråd i Århus, og grunden var mangel på ressourcer og at fagene »meget sjældent bliver relateret til verden udenfor« universitetet, mens der i Pastoralseminariets undervisning burde indbygges en praktikordning (KD 18/3 jfr. 19/12f). Vist er der både i Kbhvn. og Århus faste lærere i praktisk teologi, men det må ikke »afhjælpe de øvrige fag deres dårlige samvittighed over at være ren frit i luften svævende teori«. Konkrete og aktuelle samfundsproblemer skal hverken holdes ude fra det teol. arbejde, eller »gøres til objekt for en sidedisciplin, men skal være en drivkraft og et mål for alle teologiske discipliner«, skrev stud. teol. Anders Gadegaard (KD 7/3 jfr. møder 22/2, 26/3, 2/9). – Professor Chr. Thodberg skrev så for, at praktisk teologi bliver et obligatorisk universitetsfag, ikke blot som nu et tilvalgsfag for speciale-studerende i studiets sidste del (Medd. fra Århus Stift).

Endnu et vidnesbyrd om optagetheden af det emne var fremkomsten af tidsskriftet »Kritisk Forum for Praktisk Teologi«.

»Studenterpræst Jens Brøndum blev ansat i den nye stilling som *afdelingsleder ved Pastoralseminariet i København* (1980 255).

Landet får sin fjerde »*studenterpræst*«. Præster i *Odense* rejste sagen, de følte vanskeligheder ved at komme i kontakt med de uddannelsessøgende, og med biskop Holms støtte blev stillingen oprettet, idet den knyttes til det sogn hvor universitetet ligger (Pol 21/10, KD 21/1 81).

Forslaget om forsøgsvist at ansætte *højtuddannede organister* i land-sognene bliver prøvet 4 steder, sagde kirkeministeren (MrBl 181 jfr her 1980 254).

I provsteretten smuldrer anlagerne mod *pastor Tom Møller Jensen* (1980 262), meldte dagspressen (t.eks. Sjt 8/1f), men biskop Henrik Christiansen endte med at indstille til ministeriet, at præsten burde afskediges (Pol 11/2, KD 12/2). Med viden om præsters dilemma, at folk både forventer at de er som andre og at de alligevel er anderledes (EB 19/2 jfr. Pol 28/9), besluttede Jørgen Peder Hansen sig til at tildele præsten den skarpeste rettesættelse og så lade ham genoptage

præstegerningen³⁰. TMJ tog fat med ønsket om, at der nu blev ro i sognet³¹, men flertallet af hans menighedsråd meldte sig ud af folkekirken, for at komme ud af rådene. Ved menighedsrådsvalget sidst på året blev der afstemning, 42,1% stemte og en liste til støtte for præsten fik flertal, men da havde han – dømt som spritbilist (BeT 14/6, Pol 28/8) – søgt afsked, i håb om at han siden igen kunne blive præst i folkekirken (dagspressen 25/9).

Ministerens afgørelse, på tværs af biskoppen, vakte røre vidt forskellige steder³². Det viste sig ved nogle af årets bispevalg, ved IMs årsmøde og »Menighedsrådsforeningen«s årsmøde. Her havde Herluf Eriksen ellers lagt et godt ord ind for de unge præster, der tager hele kirkens liv op til revision af frygt for at blive ført ind i en traditionsbestemt rolle: Vi må prøve at forstå dem, også deres politiske engagement og deres frygt for, at kirken flygter fra nutiden og bliver et refugium, for deres anliggende er vigtigt og til dels også rigtigt³³.

Men i sin formandsberetning sagde Davidsen: Præsternes forkynnelsesfrihed ønsker vist ingen i princippet at anfægte, men i praksis er reglen derom ikke problemfri. Ordet »embedsvirksomhed« er ikke entydigt, det er folkekirkens bekendelsesgrundlag heller ikke. »Landsforeningen hverken kan eller vil blande sig i, hvad der til enhver tid er den rette forståelse af bekendelsesgrundlag eller decorumkrav«, men vi kan undre os over rummeligheden i begge henseender, og vi må opmærksomt følge debatten »om mulighederne for og ønskeligheden af at formulere en mere fleksibel »separationsbestemmelse« for forholdet mellem præst og menighed end den, der nu findes i tjenestemandsløven« (MrBl 177). Da havde Lindhardt påny beklaget, at der ikke findes bestemmelser for, hvordan menighedsrådene kan blive af med en præst; i så fald kunne man holde et menighedsråd fast på sit ansvar, og en pinlig afgørelse kom ikke til at bero på uansvarliges snak (BeT 9/3). Siden gentog Erik Davidsen: Vi må regne med flere og flere konflikter mellem præster og menighedsråd, for der er en ny præstetype på vej. På grund af adgangsbegrænsningen andre steder kommer der præster, der ser mere forretningsmæssigt på arbejdet, ikke betragter det som et kald og lever derefter. Det vil i sidste instans kunne splitte folkekirken (SjT 19/9, Pol 4/11).

Kirkeministeren fik vedtaget nogle *ændringer i bispevalgloven*³⁴. Betingelserne for at kunne vælges til biskop ændredes ikke (1980 254), men valgproceduren blev decentraliseret, flyttet ud i stifterne, hvor stiftsøvrigheden sammen med 3, valgt udaf og af provstiudvalgene,

udgør valgbestyrelsen. Stillertallet afgrænses, fra mindst 75 (10% af de stemmeberettigede i Lolland-Falsters Stift) til højst 150. Og ministeren bindes til at indstille en kandidat til udnævnelse, som blot har fået over halvdelen af de afgivne stemmer (Ftårbog 219).

Et »meget beskedent initiativ, men i den rigtige retning«, lød en dom (RV Ft 6323), men forslaget mødte »megen velvilje«³⁵. Der var lidt ærgrelse over, at ministerens »forpligtelse til at overholde høringsprocessen« havde bevirket, at loven ikke fik betydning ved årets 3 første bispevalg (6321, 6325), men det blev præciseret, at derefter gjaldt loven (Betænkning 8/5 Till. B. 813).

I 1979 havde Kirkeligt Samfunds formand, domprovst Povl Kiilerich nævnt, at det ikke var »utænkeligt, at det blev den grundtvigske fløj, der begyndte med at vælge en kvinde til biskop« (DKt 1979 491).

Så vidt kom det ikke. Men cand. theol. Elisabeth Uldall, kendt med internationalt kirkeligt arbejde, blev ansat ved Kbhvn.s Domkirke som kaldskapellan – dvs. som den der »ifølge regulativet skal bistå Kbhvn.s biskop i varetagelsen af folkekirkens mellemkirkelige relationer« – populært sagt »kirkens udenrigsminister«. Det valg blev vel noteret, men ikke meget kommenteret (KD 21/2).

Den første provsteudnævnelse efter de nye regler om internt opslag (1980 261) fik biskop Holm til at udtale undren over, at hans indstilling ikke var fulgt. Ministeren svarede, at han af principielle grunde havde fundet det rigtigt at udnævne pastor N. C. Lilleør³⁶.

Bispevalgene i Helsingør, Ribe og Haderslev stifter var forudset, lidt uventet skulle der også vælges biskop i Roskilde stift i 1980. Alle 4 steder valgtes de mænd, som de grundtvigske opstillede, eller som grundtvigske støttede. I Helsingør stift var der 4 kandidater; enklest var det i Haderslev, hvor valget alene stod mellem en grundtvigsk kandidat og en folkekirkelig kandidat, med rod i IM, i de 2 sidste stifter kom der tillige en 3. kandidat, opstillet af den bekendelsestro fløj.

I det byprægede *Helsingør stift*, hvor retningspræget mærkes mindre, kom valget til at minde om det i Århus (1980 262). Da det blev udskrevet i november 1979 var 2 kandidater forlængst opstillet, sognepræst Oluf Paaske, opstillet af IM, Luthersk Missionsforening og højkirkelige, og sognepræst Schwarz-Nielsen, opstillet på bred folkekirkelig basis (KD 10/9, 29/10 28/11ff i 1979; de fik henholdsvis 93 og 131 stillere, 87 var minimum). Siden opstilledes også provst Rysgaard Jensen og domprovst Johs. Johansen (KD 29/10, 1/11 og 3/11 1979). De grundtvigske havde forsøgt sig med at opstille en egen kandidat, men efter nogle rivninger (WA 2/11 79, KD 6/11 79, DKt 31, 58f 1979, PrfBl 889: støtte til »en missionsk kandidat«) delte de sig om at anbefale de 2 sidstnæv-

te, begge opstillet på bred folkekirkelig basis (KD 6/11 og 10/11 79 samt 4/1; 190 og 205 stillere).

»Menighedsrådsforeningen«s distriktsforeninger tog her initiativ til et fællesmøde, hvor kandidaterne kunne spørges ud, noget som havde været forsat i Århus (1980 263).

Der viste sig ret stor overensstemmelse mellem de 3 kandidater, Schwarz-Nielsen havde dog et forslag om bedre kommunikation mellem biskoppen og menighedsrådene (KC 43), alle 3 havde betænkeligheder ved den karismatiske bevægelse; det havde Paaske ikke, og han sagde, at han ikke ville ordinere kvinder (KD 17/1, MrBI 98), men nok »det mindre forkerte« overtage tilsynet med de kvdl. præster, der var i stiftet. Paaske stod også ene med sin skepsis overfor Folkekirkens muligheder i fremtiden, »som tingene arter sig nu«; hvis der ikke kom store vækkelser »er der kun ét alternativ: frikirke, og når den ikke længere accepteres af verden, bliver det katakomberne«. – Alle 4 anså skolens kristendomsundervisning for meget værdifuld, de mente dog at kirken burde komme med sine undervisnings**tilbud**. Og de var enige om, at initiativ hertil burde tages lokalt, så kunne Rysgaard Jensen og Schwarz-Nielsen skrive, at biskoppen i samarbejde med de enkelte sogne burde inspirere og formidle et bredt samarbejde i stiftet (KDs orientering 4/1).

Johs. Johansen fik 551 stemmer, Rysgaard Jensen 525, Schwarz-Nielsen 358 og Paaske 112, 15 stemmesedler var blanke. Ministeren udnævnte Johs. Johansen, som han som ret ny minister havde udnævnt til domprovst. Ny domprovst blev den grundtvigske Ahlmann Olesen.

I *Ribe stift* var man allerede i august 1979 klar med en kandidat, sognepræst Søren Lodberg Hvas, kendt for sin pædagogiske indsigt (1980 165), han opstilledes på bred folkekirkelig basis (KD 24/8 og 8/11 79). Domprovst Olav Lindegaard frabad sig opstilling her og højskoleforstander Helge Skov opstilledes, opfordret af et udvalg fra stiftets 9 provstier, der ønskede en grundtvigsk, folkekirkelig biskop (Flensborg Avis 24/9 og 27/9 79, KD 31/10 79). Kirkelig Samling ønskede Jørgen Glenthøj opstillet (1980 263), men kredse i IM var for Paaskes opstilling også her, og han blev en fælles kandidat, støttet også af Luthersk Mission, »gammel-grundtvigske og gammelkirkelige«, en kandidat, »der vil stå fast på kirkens gamle grund« (KD 8/9 og 8/11 79, KiInf 30). Der skulle 87 stillere til, Paaske fik 88, Hvas 480 og Skov 900 eller over halvdelen af de valgberettigede.

Vælgerne blev orienteret af kandidaterne, der hver for sig var rundt i stiftet til gudstjenester og/eller møder (KD 21/11 79. annoncer KD 21/2, 26/2), ligesom Hvas og Skov blev introduceret gennem udsendelse af pjecer.

I KDs orientering (21/2) udtalte Hvas sig bl.a. for, at Menighedsrådenes beføjelser til at tage initiativer udvides, han gik nærmere ind på undervisningsopgaven, kirkens største opgave, »aktivist-forskrækkelse« bør her ikke gøre os til passive tilskuere, og han vidste, at der i større bykoncentrationer var en voksende afstand mellem kirke og folk, men fandt ikke at folkekirken står foran undergang, den har gode vilkår og rige arbejdsmuligheder. Skov pointerede, at bispnen alenes kaldes af sit stift og alene dér har han sit embede. Skov kunne godt gå med til at give menighedsrådene de videst mulige beføjelser, men det folkekirkelige fællesskab må ikke indskrænkes, der skal arbejdes på et bredt folkekirkeligt grundlag. Dåben er betingelsesløs, »forudsætter ikke noget som helst«, og den egl. dåbsundervisning er forældrenes sag, skolen kan dog hjælpe dem, også kirken, men den må »støtte mennesker, uden at tage ansvaret fra dem«. Kirkestatistik giver ingen grund til »katastrofestemning«, fandt HS, men anledning til overvejelse.

ser, om at forklare tydeligt, hvad dåb og tilhørsforhold til en menighed betyder, og om at fjerne hindringer, som lukkede kirkelige miljøer eller misforståelser om kirke og kristendom. Paaske understregede her, at de der står på kirkens gamle embedssyn og bl. a. derfor er mod kvdl. præster må accepteres ikke blot som »tålte, men som fuldt ligeberettigede«, folkekirken skal kunne »rumme de modsætninger, der har hjemstedseret i den«.

Skov fik 991 stemmer, Hvas 567 og Paaske 117 (6 blanke, 1 ugyldig). Mange havde ikke forstået betydning af, at der var en kandidat, »der klart står på højresiden« og stemte for at få »den næstbedste« valgt, som om kirken er tjent med kompromiskandidater, skrev pastor Ulsdal og tilføjede: Sådant opstilling skaber en bevidstgørelse af stor betydning for kirkelivet rundt om, disse ikke valgte kandidater vil stå som mænd, man lytter til, være »indehavere af en slags rent åndelige, alternative »bispestillinger«« (KiInf 29). Det havde altså været muligt »at stemme på en kandidat, der repræsenterer kirkens gamle tro«, hvad der nok får afgørende betydning i sager, endnu vigtigere end bispevalg, skrev Paaske bagefter (KiInf 52).

Helge Skov udnævntes³⁷.

I *Haderslev stift* opstilledes domprovst Olav Lindegaard af grundtvigske og socialdemokrater, mens en bred kreds (IM, KFUM og K og socialdemokrater) opstillede domprovst Georg S. Geil. Men missionsfolk og folk fra Kirkeligt Forbund og Kirkelig Samling arbejdede for opstilling af forstander Hartwig Wagner, IMs Bibelskole (KD 24/1 jfr. her 1976 note 64). Men han fik ikke det fornødne antal stillere og stiftet fik ikke en kandidat, der så det som sin vigtigste opgave at fastholde kirken på sit grundlag »i forkyndelse, undervisning og livsførelse« (KiInf 53).

Også her var kandidaterne hver for sig rundt i stiftet til møder og gudstjenester (KD 16/2). Selv om Lindegaard havde 626 stillere og Geil kun 419 var der nogen spænding om udfaldet af valget mellem 2 kandidater, begge folkekirkeligt orienteret og med evne til at samarbejde med folk af forskellig holdning (jfr. KDs orientering 14/5). Lindegaard fik 814 stemmer, Geil 538. Lindegaard udnævntes og efterfulgtes som domprovst af Søren Lodberg Hvas, modkandidat til Helge Skov i Ribe stift.

Der var afgivet 23 blanke stemmer (1 ugyldig). Kom de fra folk, der ikke ville stemme på »den næstbedste«, ikke »som IMs venner i stor udstrækning [foretrækker] moderne »folkekirkelige« kandidater?« (re-f 120) eller hvor gik Wagners anbefalere hen? Dr. theol. Pontoppidan Thyssen vidste, at folk som Geil, »der går ind for kvdl. præster, bliver stærkt modarbejdet af IMs højrefløj«, mens Geil selv sagde: »Alle kan komme ud for sympatier og antipatier, men ingen har generet mig personligt« (BeT 20/6). Senere skrev Paaske, at folk med hans opfattelse hellere, hvis man ikke kan få en egen kandidat opstillet, stemte »blankt eller på en kandidat af markeret modsat observans... ham véd vi da, hvor vi har!« (KD 23/9 jfr. KiInf 89: De såkaldte midterkandidater afveg ikke væsentligt fra venstrefløjskandidaterne).

I *Roskilde stift* skulle valget foregå efter den nye lov. Trods ferietid blev der taget fat. En grundtvigsk kreds, men »med bred folkekirkelig opbakning« arbejdede for domprovst Bertil Wiberg, andre »ligeledes med repræsentanter for brede kredse i folkekirken« for forstander Paul Honoré, mens en kreds »med udgangspunkt i Indre Mission« virkede for sognepræst Carl P. Behrens (KD 1/7, 31/7). De 2 første fik hurtigt det tilladte maximum på 150 stillere (KD 31/7, 5/8f), Behrens nåede få timer før fristen udløb over de minimale 75 stillere med 77 (Pol og KD 9/8).

Som i Helsingør tog »menighedsrådsforeningen« initiativ til nogle fællesmøder med de 3 kandidater. Wiberg så, som de grundtvigske kandidater i de andre stifter, lysest på

folkekirkens situation, Honoré, der ikke glemte sin baggrund i IM, havde mere øje for den indsats, han mente, der måtte til. Behrens mødte med et 6-punkts program for at bevare den evangelisk-lutherske folkekirke overfor den største udfordring, den læremæssige pluralisme (KD 19/8, MrBl 242); modstanden mod kvdl. præster var ikke en del af hans valggrundlag, hed det sig (KD 17/9), men den blev det alligevel, ord som »Gud vil ikke have, at kvinder bliver præster« blev kendt (radio og bl.a. MrBl 298, Sjt 20/8 jfr. KD 13/1 81). Resultatet blev 1176 stemmer til Wiberg, 1130 til Honoré og 113 til Behrens, hertil kom 23 blanke og 11 ugyldige stemmer.

2 forhold vakte røre. Først at Kirkeligt Samfund her, som ved de 2 forudgående valg, havde lovet at dække udgifterne ved en pjece til støtte for den grundtvigske kandidat, hvis pengene dertil ikke kom ind lokalt (Sjt 22/8, 26/8), og navnlig at heri nævntes ikke blot de 150 stillere for Wiberg, men yderligere 335 anbefalere, som ville have været stillere, hvis loven ikke satte grænser. Dernæst det, at 2 folk udenfor stiftet i en anden pjece anbefalede Behrens' valg, nemlig Ørum Jørgensen, angivet som formand for IM, og Hans Jensma-k, angivet som formand for Søndagsskoleudvalget (jfr. KD 18/9). Kirkeligt Samfund vedstod frejdigt sit tilsagn om støtte (DKt 501), men både Søndagsskoleudvalget og IM måtte gøre det mere eller mindre klart, det var 2 enkeltpersoner, ikke organisationerne, der havde været anbefalere³⁸. Da havde 4 menighedsrådsformænd, fremtrædende folk fra IM, der stod bag Honoré, i »al åbenhed« måttet udtrykke, at de var »meget utilfredse med« at 2 landsformænd »udenfor stiftet« havde blandet sig i valget, galt nok var det, at »en kreds med støtte fra nogle indremissionærer ... iøvrigt uden at henvende sig til formænd eller kredsformænd for IMs samfund« havde opstillet Behrens (KD 20/9).

De mange anbefalere af Wiberg fik den konservative Burgdorf til at fordre valget omstødt, den nye lovs bestemmelser var jo omgået (KD 19/9f). KD kredsede om, hvorvidt ministeren burde udnævne Honoré, men frarådede det (KD 18/9). Men chefredaktør Bent A. Koch skrev: Ministeren er frit stillet. Det skal ikke klandres ham, hvis han her eller siden bruger den just af Folketinget hævdede bestemmelse, og bruges friheden ikke bliver den let en blindtarm, som ved næste lovrevision opereres væk (KD 20/9). Sjt formandede ministeren: Det siges, at Honoré havde fået flest stemmer, hvis Behrens ikke var opstillet, men skulle H have opsamlet IMs stemmer »havde han nok mistet en hel del af de mange grundtvigske, han angiveligt har samlet nu«. Ministeren bør ikke indlade sig på noget, »som godt kan ligne manipulationer med valgresultaterne« (leder 20/9). Wiberg udnævntes.

Udfaldet af bispevalgene gjorde indtryk. Allerede i 1979 hed det: Det er blevet tradition, at ministeren *altid* foretrækker nr. 1. »Så er det temmelig givet, at bispekollegiet bliver en samling »grundtvigsk-tidehvervske folkekirkelige« bisper. Det tæller også for højkirkelighedens ønske om en »viebiskop«, en løsning der kan tilfredsstille et mindretals samvittighed (re-f 1979 45 jfr. KD 2/2, 10/2 (Johs Müller forståelse), 21/2 (ikke en nødløsning, men en ligeret), 23/2, 9/4 (Herluf Eriksen betinget positiv), 23/4, 26/4, 7/5, 15/5, 24/10, 1/11, alt i 1979). Det ønske meldte sig igen i 1980 og man kunne nøjes med én viebiskop, »hans stift blev så eet sogn og hele landet« (re-f 121 jfr. KD 23/9 og forståelse, DKt 1981 6 samt her 1977 note 43).

Mere opsigt vakte Ørum Jørgensen med sin *formandsberetning på IMs årsmøde* (før Roskilde-valget, men samme dag, hvor stemmetallene fra Haderslev forelå). Her sagde ØJ: Jeg har fra nogle sider mærket

desperation over udfaldet af bispevalgene. Vi er mange, der frygter at kirken er på vej ind i et grundtvigsk-tidehvervsk fangenskab, der mere og mere strækker sin klamme hånd ud over alt, hvad der lugter af aktivisme og menighedsliv. ØJ gav sin tilslutning til udtalelser fra andre om, at IM i det lange løb ikke kan finde sig i ikke at have talsmænd i bispekollegiet og blive holdt udenfor kommissioner og andre kirkelige udvalg³⁹. Fortsætter den udvikling, kan vi måske ikke tøjle de kræfter, der kan resultere i en sprængning af folkekirken. Vi ønsker ikke sprængning, men spejder efter forståelse for vor plads i kirken. Det er menighedsrådene, der vælger bisperne, også derfor imødeses de kommende valg med spænding, »men også her kan vi føle os trængt« (IMT 692 jfr. her 1978 191). Talen vakte opsigt (t. eks. KD 19/6, Sjt 18/6). ØJ forklarede sig: Talen var »blødere end tidligere tiders taler« og »ligeså meget et nødråb og en appel indadtil for at få vore folk aktive i tiden op til menighedsrådsvalgene«⁴⁰.

Talen gav anledning dels til et internt opgør⁴¹, dels til at ministeren og Ørum Jørgensen talte sammen ved et møde i Hammerum. Her var de enige om, at den bispekandidat, der får flest stemmer, bør udnævnes, men ØJ fortsatte så: Det er da væsentligt efter et valg at udnævne en domprovst af en anden observans end biskoppen (KD 1/10 jfr. re-f 1979 45). – Kirkeligt Centrums formand, Gunner Tjalve skrev, at det måske ikke var helt tilfældigt, at 2 domprovster var valgt til bisper. Når en domprovst befordres af ministeren, sker det – hvorfor nægte det – fordi han, som det også hed engang, havde ministerens »bevågenhed««. Herved kan ministeren »i nogen måde påvirke bispevalget, ja, måske mere end påvirke« (KC 48, 53).

Ingen kvinde blev altså valgt til biskop, men landet, ja verden, fik sin *første kvdl. domprovst*. Karen Horsens blev domprovst i Roskilde. Ifølge en ret tidlig notits i Politiken var hun opfordret til at søge embedet, uden at det var angivet hvorfra opfordringen var kommet. Men selve udnævnelsen – for nogle navnlig det, at Paul Honoré havde søgt og var forbigået – fremkaldte stærke indsigelser⁴².

Røret herom overskyggedes snart af, at Ørum Jørgensen havde søgt *provsteembede*, og mod biskop Johs. W. Jacobsens indstilling var udnævnt samme dag som Karen Horsens! – og af, at ØJ udtalte, at han ikke i Bibelen fandt nogen begrundelse imod kvdl. præster, hans modstand skyldtes alene hensynet til traditionen. Han havde heller ikke betænkeligheder ved at foretage den »administrative« handling at indsatte kvdl. præster. Det rejste – endnu mere end det offentligt kom frem – uro, og ØJs formandspost var vist truet. Faren drev nok over,

da ØJ ved nærmere eftertanke sagde, at han ikke ville indsætte kvindelige præster, kun føre tilsyn med den ene der var i provstiet.

ØJ udtalte først, at han ikke havde følt det spørgsmål som et problem, da han søgte, men vidste, at han måtte gå ind under de pligter, der påhviler en provst, og ville indsætte kvdl. præster, det var »noget administrativt« (KD 16/12). Han begrundede sin modstand ud fra traditionen, sagde han siden, og hans første svar skyldtes, at han var blevet overrumplet af KDs spørgsmål, for i »solidaritet med de embedsbrødre, der ville få samvittighedsproblemer, om jeg indsatte en kvdl. præst« ville han i givet fald bede biskop og minister om at blive fritaget derfor. Han havde følt sig forpligtet til at søge provstestillingen, for at vise at han mente, at IM skal virke ind ad og ikke ud ad folkekirken. ØJ fortsatte: Jeg har fået at vide, at jeg bør returnere udnævnelsen, men enten bør jeg blive som formand og provst og håbe, at jeg undgår at indsætte kvinder og forarge embedsbrødre, eller jeg bør søge at føre IM ud af den folkekirke, hvor modstandere af kvdl. præster end ikke kan være provster og føre deres synspunkter frem på landemoderne. Jeg mener at tjene IM ved at blive som provst (KD 19/12).

De kvdl. præster er kommet for at blive, »og dermed også med mulighed for alle kirkelige avancer« , men jo mere trænger modstandernes kirkelige frihedsspørgsmål sig på, skrev Børge Riisgaard (KD 19/12). Glenthøj måtte spørge både om ØJ havde sikret sig at det skridt ville blive forstået som solidaritet, og om hvad IMs bestyrelse siger? (KD 20/12). Nu forsvarede Brøndbjerg ØJ: Han har lægfolket bag sig (KD 20/12 jfr. samme om Bartholdys ændrede holdning KD 31/12). KD mente, at ØJs redegørelse og holdningsændring havde afværget en tillidskrise (leder 19/12f). 21/12 sagde Kr. Friis i radioen: IMs holdninger bestemmes ikke af traditionen, men af Guds ord. Der er skabt forvirring og det må bestyrelsen drøfte. Friis var mere og mere blevet bestyrket i, at IM måtte stå fast på kirkens gamle grundlag, der ikke ændres ved flertalsbeslutninger, og på sit oprindelige standpunkt til kvdl. præster (jfr. KD 20/12).

Biskop Johs. W. Jacobsen fandt nu grund til at erklære, at han forud havde spurgt ØJ om han ville føre tilsyn med provstiets kvdl. præst. I indstillingen til ministeren havde bispnen givet udtryk for, at som nylig tiltrådt sognepræst i et krævende sogn kunne IMs formand også vanskeligt bestride et provstis mange opgaver. Han kunne på ingen måde betragte en præsteindsættelse som »en blot administrativ handling«. Det skyldtes »kirkeministerens alvorlige beslutning«, at ØJ var udnævnt (KD 23/12 med forsiden »politisk udnævnt«).

ØJ forklarede sig yderligere: Han kunne ikke med Bibelen i hånd afvise kvdl. præster, men hans usikkerhed var voksende, og afvisningen fra de folk, han var mest beslægtet med, gjorde indtryk. »Jeg ved ikke, hvor langt de vil gå for mig, men jeg vil for sammenholdets skyld i vor bevægelse gå meget langt for dem« og i respekt for deres kamp i påkommende tilfælde undlade at foretage præsteindsættelse – og kæmpe for dem, der vitterligt står på kirkens gamle ordning. Men postyret over provsteudnævnelsen viste, at det var umuligt for »en biskop med det gammelkirkelige syn at udøve både sit åndelige og sit tjenstlige tilsyn« hvorfor ØJ også måtte gøre, hvad han kunne »for at hindre, at der opstilles flere protestbispekandidater«, indtil en kandidat med det syn har mulighed for at blive valgt (KD 24/12).

Med henblik på det forestående *menighedsrådsvalg* sagde Erik David- sen på »Menighedsrådsforeningen«s årsmøde, at kritikken af de man-

ge aftalevalg tog han ikke alvorligt (MrBl 177 jfr. KD leder 22/9). Foreningen gjorde igen en del for at orientere om valget, og i en pjece orienterede Kirkeligt Samfund om sin holdning. Andet nyt var, at Folketinget på valgdagen undlod at holde møde.

Dagspressen gjorde op, at valgdeltagelsen havde været ringe. Socialdemokraterne tabte som regel, hvor de fremtvang valg, fandt KD og det mente også, at de klart retningsprægede lister, især IMs, igen tabte til kirkelige eller folkekirkelige/grundtvigske lister (leder 7/11 jfr. 6/12). Aarhus Stiftstidende vurderede anderledes end Fyns Stiftstidende, der skrev at IM mange steder vandt over de grundtvigske (5/11). Ørum Jørgensen fandt grund til at skrive, at valgresultatet ikke afspejlede IMs styrke, den havde vist sig ved fredsvalgene og viste sig gennem jævnlige brug af kirkerne (KD 12/11).

Protester mod kirkebyggeri førte flere steder til opstilling af lister. Om udfaldet her skrev KD, at »protestlister har gode muligheder. Vel at mærke første gang, de stiller op«⁴³.

III. Indenfor rammerne

1. Debatten om *ritualforslagene* (1980 264) kulminerede omkring nytår 1980 for så at ebbe ud. Da fik ministeren (og bisperne) anmodning om, at forslagene hverken autoriseres eller tillades anvendt forsøgsvist, for de strider mod folkekirkens hidtidige bekendelsesgrundlag. Det skrev præsterne Olav Fog, Jørgen Glenthøj, Ørum Jørgensen og Vagn Laursen (alene den sidste underskrev som formand for sin organisation, Kirkeligt Forbund), og de vidste at kritikken også skyldtes, at ritualkommissionen var ensidigt sammensat. De bad da ministeren om, at sådanne udvalg sammensættes, så de er »dækkende for, hvad der rører sig i folkekirken« (KD 3/1f, IMT 464, jfr. KD 1/5, MrBl 10, KiInf 89f).

I pjecen »Kaldet af Gud eller mennesker« skelnede professor Regin Prenter mellem kommissionens forslag, hvor ordinationen dog fuldbyrdes i gudstjenesten, og Lindhardts indledning i betænkningen, hvor denne forskriver sig til den rene statskirkelighed (1979 167). Det drejer sig om, hvem der er kaldende til biske/præsteembeder og hvor og hvornår indvielsen/ordinationen sker, om kaldelsen sker i menighedsrådslokaler og ministerialkontorer eller i gudstjenesten – altså ikke om en lempelig revision. Bag kampen er skjult et principielt brud med den embedsopfattelse, som har hersket siden reformationen (jfr. JyPo 31/1, PrfBl 316; Lindhardt JyPo 30/1, BeT 4/5).

Det kunne stort set forblive herved, for biserne var i januar, efter en grundig drøftelse af forslagene, enige om først at tage endelig stilling inden udgangen af 1981. 3 var ellers for autorisation straks, andre anerkendte vel kommissionens arbejde, men fandt det ikke betimeligt eller muligt at anbefale en revision nu, heller ikke en forsøgsvis anvendelse. Nogle bisper var så betænkelige ved det svækkede embedssyn i forslagene⁴⁴.

2. Vi ønsker at tolke den åndelige fornyelse ud fra vor lutherske arv, at klare forvirringen om dåbsproblematikken i *den karismatiske bevægelse* ved at fastholde både den lutherske tradition, om Guds gode gerning i dåben, og talen om at omvendelse, tro og dåb hører sammen, bl.a. sådan begrundede pastor Hakon Bojsen at karismatiske præster og lægfolk fra folkekirken samledes til møde⁴⁵.

Samtidig var biskop Ole Bertelsen ved at afslutte sine samtaler med Ålholm menighedsråd og pastor Bekker Jensen. Biskoppen endte med at anmode kirkeministeriet om en tjenstlig undersøgelse af BJs præstegerning (KD 19/4 jfr. her 1980 268). Karismatiske folkekirkepræster havde da taget afstand fra BJ, de følte sig ført bag lyset; det, der var begyndt som det mest lovende i Folkekirken i mange år, var skridt for skridt afsporet, og andres advarsler kom for sent eller blev afvist; de var rystede over begivenhederne, men ikke rokkede i troen »på Guds ånds virke i overensstemmelse med Bibelen« (KD 27/3, 3/7). Siden fulgte suspension af Ålholm-præsten og tjenstligt forhør for lukkede døre (KD 5/6, 9/10 jfr. KD 30/5: Ålholmkollektiverne halverede).

Ingen i Givskud sogn (1979 180) ønskede at tage initiativ til dannelsen af et nyt menighedsråd, da det siddende råds valgperiode udløb. Først ved biskop Helge Skovs og provst Folmer Schjøths mellemkomst kom der et nyt menighedsråd (KD 8/11, 12/11).

3. Flere af *diakoni-institutionerne* lever noget usikkert. De 3 hospitaller er truet, men foreløbig reddet⁴⁶.

Diakonissestiftelsen vedtog 31/5 79, at også mænd kan optages i søsterfællesskabet, og den første, en stud. theol. optoges som broder-elev. Den kunne samtidig glæde sig over, at der igen er en begyndende tilgang af søsterelever og søstre (årsberetning 77/78ff. jfr. om Sogne-diakonien her note 25).

4. Års forhandlinger førte til, at IMs Børnegudstjenester med 23.000 børn og Københavns folkekirkelige Søndagsskoleudvalg med ca. 1.800 børn fra 1979 blev til *Danmarks folkekirkelige Søndagsskoler og Børnegudstjenester* (IMT 1977 413, KD 20/5 og 22/5 78; jfr. her

1975 249). Navnet er ændret, men ifølge vedtægterne er det et arbejde under IM, og det forbliver det nok:

På årsmødet i 1979 sagde formanden, Hans Jensmark: Det er en kendsgerning, at mange præster ikke vil være med hos os, og at man flere steder, hvor der oprettes børnearbejde, ikke tilslutter sig os (KD 18/5 79). Det skyldes ikke blot andres modvilje, selv missionsfolk kan ønske søndagsskolen flyttet fra missionshuset til præstegården, og at arbejdet får et mere folkekirkeligt tilsnit (KD 12/7 79).

Arbejdet har det første halvår efter sammenslutningen været hæmmet af, at vi fra en side beskyldes for at være »for missionske«, fra en anden side for at være »for folkekirkelige«, sagde administrationschef Egon Nørgaard på landsmødet i 1980, det tog han som et vidnesbyrd om, »at vi kører midt på vejen«, hvor der er langt flest at nå med evangeliet (KD 12/5, IMT 740). Her lød også advarsler mod at søge menighedsrådene om støtte, det kan binde, og søndagsskoler har meldt sig ud i tro på, at de ikke længere har brug for børnegudstjenestens organisation; vi står stærkere med offersindet i behold, sagde konsulent Hove Jacobsen (KD 13/5).

Siden talte pastor Erik Lunde ved et medarbejder-kursus om sognemedhjælper og en officiel kirkelig undervisning: Vi er nogle, som er utrygge derved, for der er i folkekirken mange forskellige syn på, hvad kristendom er. Det er et voldsomt dilemma: Vi kan ikke fortsætte vor dåbspraksis uden mere sammenhæng mellem dåb og oplæring, og på den anden side kan en folkekirkelig undervisning gøre mere skade end gavn. Indrulleres IMs søndagsskolearbejde i folkekirkens officielle struktur mister arbejdet indentitet og åndskraft (KD 20/10).

I 1979 var der oprettet stiftsudvalg i alle stifter, de repræsenteres i bestyrelsen. Det år besluttedes det også at starte et junior-arbejde. Indvendinger om, at det betød konflikt med KFUM og K, afvistes, for man ville sætte ind i områder uden junior-arbejde, hvor børnene kom ind i et tomrum, når de forlod søndagsskolen (KD 22/5, IMT 524, 555, 661, alt i 1979).

4. *Indre mission, ydre mission og »mission i Danmark«*. Nogle formandsord fra IMs årsmøde er allerede nævnt. Der havde Ørum Jørgensen flere stærke advarsler⁴⁷. Det danske Missionselskab fik påtale, det havde sat sin troværdighed på spil og det var et spørgsmål om IM kunne støtte det (1974 234). Indpakningens tid var forbi, sagde ØJ, og IM havde fået ny indre styrke og tilgang af ivrige unge ved at tale lige ud og tale klart om den eneste frelser. – DMS havde derimod set sin vej i samtaler med anderledes troende og vidste, at det forudsatte respekt for deres overbevisning. – Da DMS og Folkekirkens Missionsråd sidst i 1979 indbød til drøftelse om ydre og indre mission i Danmark, ja opfordrede IM til at gå med i en virkelig mobilisering af vor kirke, uden forskel på YM og IM med et: Spring ud i den økumeniske dimension! – så afviste Ørum Jørgensen dette på årsmødet, samarbejdet var for bredt. Han fremhævede at IM var godt i gang med at intensivere sit arbejde overfor sækulariserede døbt og udøbte dan-

ske, mens han så at sige anviste DMS sit arbejdsfelt ved at udtale glæde over, at DMS, hvis det har kald dertil, sætter ind overfor de nyreligiøse og muslimer herhjemme.

I november vedtog DMS at gå igang med »mission i Danmark«, for de 2 nævnte grupper. Det opgav ikke håbet om at få andre organisationer med, selv om der ikke var meget udsigt til det. En kendsgerning var da også, at alle missionsselskaber i 1979 havde haft vanskeligt ved at få dækket deres budgetter, og for at dække de ofte beskårne budgetter for 1980 skulle der endnu flere penge ind i årets sidste måneder, især til DMS (t.eks. KD 8/12, 24/12).

Først DMS og så Dansk Missionsråd havde sidst i 1979 indbudt Ørum Jørgensen til drøftelser (og samarbejde) om YM og IM, især i Kbhvn., som »*kirkelig set er i en livsfarlig situation*« (KD 29/11 79). Det første sted gjorde ØJ udfordringerne op: De mange barnedøbte, især Kbhvn. var et stort problem for IM, de udøbte, som navnlig findes i de større byer, fremmedarbejderne og vel som en fjerde målgruppe, de nyreligiøse. IM ville sætte kraftigt ind overfor de 2 første grupper, og ØJ fandt det naturligt, at DMS satte ind mod den 3. gruppe, her havde det erfaringer, og når det går igang og en indvandrersekretær var ansat, så kunne han kun ønske lykke til (dmbl nr. 1, KD 3/11 79). Til missionsrådet sagde ØJ, at IM ville fastholde folkekirken og missionsselskaberne på den kristo-centriske forkyndelse, og med ny tilgang kan IM styrke noget af grundlaget for YMs arbejde ude. Han forstod, at YM-selskaber satte ind overfor fremmedarbejderne. Skulle misforståelser undgås, måtte der være snæver kontakt mellem IM og YM, men ikke nærmere integrering, og gensidig orientering og en fælles besindelse på mål og midler var i højeste grad på sin plads (KD 22/11 og 28/11f 79 jfr. 23/1).

Da DMS' formand, biskop Græsholt i et foredrag i 1979 havde talt om at tage muslimerne alvorligt var han blevet angrebet af Ruben Jørgensen og forsvaret af Ørum Jørgensen. Græsholt tog sagen op igen: »Jeg gentager trods forståelig modvilje og uvilje hos de medkristne, at muslimer tror på og tilbeder samme Gud som vi. Det betyder ikke, at jeg accepterer Islam som frelsesgrundlag«, for »kun den kristne kender Gud som »vor Herre Jesu Kristi Fader««. G spurgte om formålet med at være eksklusiv? Mennesker kan ikke sætte grænser for, hvor Gud vælger at finde sig omtalt, men vi kan prøve at indrette vore grænser så rimeligt, at de ikke hindrer evangeliets forkyndelse (KD 18/9 79). Det fulgte missionær Keld Bredvig op, han mente ikke, at det var hans opgave at omvende muslimer, men at bygge bro over gammelt had mellem kristne og muslimer, for »trods alt – i den sidste ende er det jo samme Gud, vi tror på«. Bredvig fortsatte: Ærlig talt »jeg foretrækker en god muslim fremfor en dårlig kristen« (KD 6/2).

Dette fik Ørum Jørgensen til på IMs årsmøde at forlange klarhed fra DMS, dets troværdighed var truet, uanset udtalelser fra Græsholt om, at det altid er DMS' opgave at forkynde Jesus Kristus, og IM hverken kan eller vil støtte folk uden begreb om de mest grundlæggende begreber (IMT 689ff). Pastor Inge Tranholm-Mikkelsen, tidl. missionær, nu medlem af DMS' bestyrelse, bebrejdede ØJ hans holdning til DMS gennem flere år og nu dette falske vidnesbyrd. ØJ efterlyste beklagelse af Bredvigs udtalelser og forsikrede, at han ikke havde ønsket gold polemik, men ville kalde til besindelse også i IM. I T-M replicerede, at hun da selv havde tilføjelser at gøre til Bredvigs ord, men hun

måtte spørge, hvorfor IM klamrer sig til gamle formuleringer og går på kætterjagt, når det møder nytænkning. ØJ sluttede: Vore fangstredskaber er nok gamle, men vel prøvede og ikke udtjente (KD 22/7f, 5/8, 12/8 jfr. dmbL nr 9. og Bredvig selv nr. 11).

Repræsentantskabsmødet 1978 opfordrede DMS' bestyrelse til at fortsætte undersøgelser om »mission i Danmark« (dmbL 1/79 jfr. bl.a. DMS årbog 1977 10ff). Året efter sagde generalsekretær Knud Jørgensen: Mission i Danmark må udøves sammen med den enkelte menighed, dvs. missionskredsen; vi tænker først på muslimerne, men også på de nyreligiøse og de sækulariserede; skal der forkyndes for dem, må vi vide, hvad de står for, og vi må tage dem alvorligt (dmbL 1/80). DMS gik videre uanset Ørum Jørgensens sondring mellem opgaver for IM og for DMS. Det indbød folkekirkelige organisationer, missionselskaber og 5 frikirker til at være med til at oprette 2 samarbejdsudvalg om mission, dels blandt muslimerne herhjemme, dels blandt de kirkefremmede og sækulariserede danske (KD 16/6 jfr. 28/4 og BeT 22/6). Vi behøver ikke at vente til samarbejdspartnerne er enige om alt for at gå igang med et arbejde, som vi ikke tager fra andre; det der er sket er, at »missionsmarken« er flyttet hjem midt i vort eget samfund, skrev Græsholt (KD 26/6). Da havde Ørum Jørgensen afvist at være med i så bredt et samarbejde. IM havde nok at gøre med sit arbejde »på det grundlag, som vi finder er det rette«, men har DMS kald til arbejdet for muslimer herhjemme, bør det gå igang, der har været teoretiske drøftelser nok (IMT 691).

21/8 havde DMS' bestyrelse ikke opgivet håbet om bred opbakning om de 2 samarbejdsudvalg, om Islam og »om sækularisering« (dmbL nr. 10). De andre missionselskaber afsløg: Man kunne ikke være med, den primære opgave ude beslaglægger alle ressourcer (Ethiopien nr. 11). i hvert fald ikke være med for nærværende (Brødremenigheden BDM nyt nr. 10). Vurderede Sudanmissionen end situationen i Danmark som DMS, så var den i tvivl om, hvorvidt den burde engagere sig hjemme, og den havde ikke kræfter til det, da den skulle være med i et stort nyt arbejde i Vestafrika; den fandt også, at mission i Danmark burde udgå fra og hvile på den gudstjenestesøgende menighed, de kirkelige organisationer kunne bistå denne, måske skubbe den igang; arbejdet om islam ville Sudanmissionen så nok drøfte nærmere (Sudan nr. 11 jfr. 9/79).

Generalsekretær Aage Nielsen talte på Sudanmissionens årsmøde 23/8 om de stigende tendenser i den kirkelige debat til at trække grænser og gå hver sin vej. Han glædede sig over, at hans selskab ikke behøvede at trække stærke dogmatiske standpunkter op, og over at fællesskabet, trods en ret forskellig medarbejderskare, i en *virkelig* missions-situation kan bære. Aage Nielsen fortsatte: Derfor har vi ingen lyst til at blive inddraget i en avisdebat, hvor sagen der debatteres, med tidens polariseringstendenser vil blive fortrængt af interessen for at få trukket grænser op (Under Afrikas sol 38). Vi er gerne med i en debat, hvor man tilstræber at tale sig *sammen*, ikke fra hinanden (Sudan nr. 10). November 1980 gav DMS' repræsentantskab tilslutning til de initiativer, der siden 1978 er taget for at virkeliggøre »mission i Danmark« og til »at der i kontakt med Samarbejdsudvalget om Nyreligiøsitet påbegyndes et missionsarbejde blandt nyreligiøse« (1976 339). Det arbejde burde ske i samarbejde med internationale og folkekirkelige organisationer, lokale menigheder og bestående kirkelige miljøer. – Det er en fuldstændig kursændring i arbejdet, men en afgørende nødvendig ændring pointerede Græsholt; han motiverede det bl.a. med ordene: »Jeg ville hellere se mine børn døde, end i grebet af disse nyreligiøse bevægelser« (KD 10/11f; de sidste ord forargede, KD 17/11, 22/11).

5. Sidst i juli samlede *Danske Kirkedage* i Ålborg op mod 1.200 deltagere, det var rekord (1978 201). Bagefter kom der tak for bredde og alsidighed i programmet om »Frihed og fællesskab«, eller om hvad kristne som samfundsborgere bør beskæftige sig med. Det måtte beklages, at disse »lægfolkets kirkedage og de unge og yngre familiers kirkedage« savnede folkekirkens præster og andre kirkegængere, og at visse grupper og bevægelser som IM ikke ville være med (Økumenisk Nyt nr. 2-3, Nyt fra Kirkefondet nr. 3, KD 21/7ff, leder 25/7). Følgelig blev der atter på de dage overvægt af de »særlige interessegrupper« med ofte klart markerede særstandpunkter, som »Kirketjenesten i Århus« og »Kristne for Socialisme«. Dette sidste kunne dog også skyldes, at der ikke nok er lagt op til nært samarbejde mellem kirkedagene og de lokale menigheder, først dermed føles kirkedagenes tilbud kærkomment for de mange i folkekirken, der er optaget af kirkens nød og muligheder (Erik Norman Svendsen KD 29/7, Kirkefondets årbog 61). Fremtidig bliver Sudanmissionen medindbyder, ikke mere blot observatør. Bestyrelsen går ikke ind for alt på kirkedagene, men finder at de er et værdifuldt fællesskab, så selskabet gør gerne sit til, at dagene får en midtsamlende funktion i Den danske Folkekirke (Sudan nr. 11).

5. Der sker noget omkring *Kirketjenesten i Danmark: KT* (1975 253). Den mener at dens politiske kritik har vundet overraskende stor udbredelse i kirkelige kredse, samtidig fandt den det omkring nytår 1980 nødvendigt at distancere sig fra antidemokratiske ekstremister, måske hjulpet på vej dertil af højreorienteret »kirkelig« indsats?

Sidst i 1978 startede tidsskriftet »Groft salt« med en af KT uafhængig redaktion, det gik ind for i 1980 at blive afløst af KT's »i fiskens tegn«. KT måtte både hjælpe sine venstreorienterede medlemmer til at markere deres afsky for de forbrydelser mod menneskerettighederne, der sker i socialismens navn, og give indsatsen mod de nyreligiøse plads i KT's organ, skrev Johs. Aagaard. Hertil bemærkede Groft salts redaktion: Der er stadig brug for et blad, »der giver mæle til den spirende venstrefløj. KT vil hellere bruge sine kræfter til noget andet« (dec. 79 jfr. divergenser mellem Fr. Hjerrild og Aagaard allerede dec 78).

På én gang beskyldt for at være kommunister og borgerlige kompromisfolk fastholdt Aagaard KT's syn på sit politiske engagement således: KT vender sig »imod enhver socialisme, der ikke vil vedkende sig de individuelle menneskerettigheder, og imod enhver liberalisme, der ikke vedkender sig de sociale menneskerettigheder«. Det sagt byder KT alle former for demokratisk socialisme velkommen, de er en nødvendig del af KT (i fiskens tegn nr. 1). – Formanden kan eller vil ikke forstå/acceptere, at Den teologiske Fagkritikgruppe (1979 182 jfr. PrfBI 627) har status som en socialistisk teologgruppe, ikke en kirkelig retning. Mens KT vil se sit politiske engagement i lyset af

det kirkelige, fandt fagkritikgruppen det omvendt helt nødvendigt på basis af politiske engagement og den ideolog-kritiske analyse at stille spørgsmål til teologien og foretage nyvurderinger af den. Uden ender man lige luk i »en idealistisk ghetto«, sådan fik Aagaard bl.a. svar, for skal der »virkelig blive tale om *alternativer* og overskridelse af gamle teologiske frontstillinger, så må man turde at gennemføre en radikal kritik af sine teologiske forudsætninger«. Andre skrev: »De sidste par år har vel vist, at KFUM og K. kirkedagsbevægelsen, Kristne for Socialisme m.fl. står sikrere på egne ben uden KT's paraplytjeneste«. Aagaard replicerede: KT var gennem Groft salt forstået nærmest som en marxistisk frontorganisation, men bestyrelsen har villet fastholde *en politisk bevidsthed, der er præcis uden at være ekstremistisk*. Vel er der behov for at revidere og videreføre KT's målsætning, så den viser hvad det idag vil sige at være *en økumenisk, kirkelig bevægelse, der søger at tage sit samfundsengagement alvorligt* – noget der ikke drejer sig om at holde balancen mellem højre og venstre, men om hæderlighed og saglighed (s.st. nr. 3).

En højreorienteret bevægelse omkring »Kirkeligt Oplysningsforbund« delte 28/10 79 løbesedler ud i nogle hovedstadskirker. 1980 så tidskriftet »Realia« dagens lys, her hed det om KT: Når den taler om fornyelse, mener den socialistisk revolution, og i Moskvas ånd medvirker KT til det rundt om i verden gennem Kirkernes Verdensråd. Andre navngivne præster blev hængt ud, Realia vidste at måske kun 5% af de danske præster er socialister, men når 50% af lærerne ved de teol. fakulteter er det, så véd man, hvor det bærer hen (nr. 1, KD 5/11 og 20/11 79). – Pastor Søren Poulsen fandt Realia overflødigt, men mente dog at dets påstande gør det bydende nødvendigt, at KT gør det klart hvad den vil (KD 9/1). KT mente at have fundet ud af, at der er forbindelse mellem det nye oplysningsforbund og »Tongil-familien« og Fremskridtspartiet (i fiskens tegn nr. 1).

På Kirkedagene kom det bl.a. til en konfrontation mellem Kristne for Socialisme og Kirkeligt Oplysningsforbund, med nok et tidsskrift, »Aktion«. Konfrontationen fortsatte, da folk derfra skal gå i kirke, hvor de optager prædiken på bånd, for bagefter at bruge citater mod præster ved menighedsmøder, eller i en telefonavis, om hvis eksistens kirkegængerne orienteres efter gudstjenesten (KD 12/8f, 25/8, 3/9f, 11/9).

Med byrådets godkendelse kom planerne om »Det økumeniske kursuscenter, Ebeltoft« nærmere en realisation (1978 203). Et led er en selvstændig højskole, sigtende mod 3 hovedområder, økologi, samfund og kirke, der dog ses som en helhed; KT skal stå for et andet led i projektet, et mødested, hvor unge kan samles for små penge, og til et tredje led anvendes støtten fra Det lutherske Verdensforbund (1977 186). Her skal mennesker hente støtte, når de har brudt med de nyreligiøse bevægelser (KD 22/12 79, 2/1, i fiskens tegn nr.1).

Dialogcenteret (1975 219), en af KT's medlemsgrupper, også med Johs. Aagaard som formand, indsamler og udsender information sammen med Samarbejdsudvalget om Nyreligiøsitet. Det arbejde omfatter i højeste grad tillige hjælp til dem, der bryder med nyreligiøse bevægelser, men hertil mangler både rehabiliteringscentre og menne-

sker, som vil ofre tid, kræfter og penge, så vores mission standser, hvor den for alvor skulle begynde, sådan berettes om arbejdet.

De nyreligiøse bevægelser tilbyder en ideologi, der kan legitimere i forhold til den kriseramte bevidstheds sociale grobund, løse krisen på skrømt ved at kalde den materielle og sociale virkelighed en illusion, mens den kristne menighed langt fra er forberedt på de nye livsvilkår, glemmes det »ender dialogarbejdet som den etablerede kirkes inkvisitoriske jagt på anderledes troende/tænkende«. Dialogcenteret møder alligevel den anklage og mener, at det skyldes den misforståelse at dialog opfattes som slet og ret tolerance – ikke også som dialog i konfrontation, hvis kendetegn er en grundlæggende uenighed om, hvad der er sandhed (Dialog nyhedsbrev nr. 1 nov., i fiskens tegn nr. 3, dmbL nr. 12).

6. *Nyreligiøsitet*. I 1979 stod der næsten et slag om Transcendental Meditation, da, som Græsholt sagde det, »30 læger vil til at ordinere TM (der uomtvisteligt er en form for hinduisme) til folk i stedet for piller. Det er måske meget godt med lidt færre piller. At have læger til at sidde og skrive religion op til folk er straks noget mere tvivlsomt« (Lolland-Falsters Stiftsbog 1979 102; jfr. 1978 203). Det var oprettelsen af »Dansk Selskab for Medicinsk Anvendelse af Transcendental Meditation« (BeT 10/6 79 og dagspressen derefter), som især fik Græsholt og flere, bl.a. Aagaard, til at gå imod den TM-offensiv, for læger skal ikke lokke patienter ind i en bevægelse, som dels er kommerciel, dels er fremmed religiøs påvirkning under foregivende af, at det er noget »ganske neutralt«⁴⁸. Men Lægeforeningens formand, Francis Zachariae havde ikke mange betænkeligheder ved TM-terapi (KD 25/7).

Mens nogle virkede for kristen meditation, som egentlig er det samme som »stilhed for Gud« (bl.a. KD 6/6, 19/7, 23/7 og 14/8ff 79), spurgte KrF indenrigsministeren ud. Han svarede, at Sundhedsstyrelsen ikke kan forstå, at læger specielt anbefaler et system med indiske ritualer, når samme virkning kan opnås ved »neutrale« meditationssystemer (Ft 6/9 79 13138 jfr. 13/12 78 4124). Også Lægeforeningens etiske Råd blev spurgt og det udtalte, at TM må indeholde hinduistiske elementer, som især for religiøse mennesker kan medføre svære sjælelige konflikter. Læger, der henviser til TM, bør derfor forud orientere om ritualet og mantraets betydning (KD 17/10 79). Formanden for TM-lægerne fik tilbudt oplysninger fra Dialogcenteret, det afslog han (KD 2/8 79).

Folk strømmer til TM, skrev dagspressen for at fortælle om, hvordan danskerne får »sjælefred på samleband« (Pol 9/8 og WA 10/8 79). Scientology-kirken beretter om en ugentlig tilgang på 45-50 nye medlemmer, og at der er 12-13.000 scientologer, trods forsøg på undergravning, som f.eks. at dette »ikke er nogen religion, men et forretningsforetagende« (KD 21/11 jfr. Pol 6/4 79: Kirken ejer ejendomme i Kbhvn. »til et tocifret beløb«). Også »Tongil-familien« beklager sig over fjendtlighed fra kristne præster, især dog fra Dialogcenteret, som gør alt andet end at skabe dialog, skønt den, som scientologerne, arbejder »for kristen enhed« eller for »samarbejde mellem alle mennesker af god vilje«. Familien og »Kirkeligt Oplysningsforbund« erkender at have (nogle) fælles medlemmer og den fælles basis, at begge »interesserer [sig] for kristendommen og for at den ikke skal blive undergravet af marxismen« (KD 2/12, 16/12 jfr. Samarbejdsudvalget om Nyreligiøsitetets pjecer).

Kursustilbuddene fra hovedstadens oplysningsforbund fik psykolog Niels Bjerre Andersen til at skrive: »Peddigrørene er blevet afløst af mysticisme og charlanteri«. Her er tilbud på »ca 4.000 timer inden for områder, som jeg vil tillade mig at kalde pseudo-videnskab, tidsspilde og vildførelse. Man bliver belært om genfødselsprocesser, karma« og »Yoga-området er svulmet op og... jeg finder det symptomatisk, at underviserne nu har taget navneforandring fra Bente Olsen og Hans Jensen til Ma Sarita og Swami Niketan«. Det er »så vidt jeg kan se, et opgør med den naturvidenskabelige forklaringsmodel. Man bevæger sig væk fra det objektive og søger sandheden i subjektiviteten. Hvad jeg »oplever«, hvad der foregår inde i mig, det er sandheden« (Pol 19/8 jfr. Jane Åmund BeT 7/9). Konsulent Leo E. Andreasen gjorde op: Der bruges over fritidsloven flere penge til yoga og lignende end til undervisning i kristendom (AASt 7/2 81).

1. I »Kulturens børn«, en undersøgelse hvor 1000 børn på 9-12 år var interviewet, berøres også børns forhold til Gud og kirken: 11% beder hver dag til Gud, 34% gør det ind imellem og 55% beder aldrig. 7% går ofte i kirke, 50% kommer der 1-2 gange årligt og 43% kommer der aldrig.
2. Vi kan frygte, at vi snart når til, at vi ikke kan tale sammen i folkekirken – hvis vi da ikke allerede er kommet dertil? sagde biskop Johs. W. Jacobsen (KD 17/10 79). Og domprovst Georg S. Geil skrev: »I disse år er det, som yderpositioner befastes så hårdt, at samtalen dør, fordi den er blevet afløst af en samling enetaler. Polarisering kalder vi det. Men det fine ord kan ikke tilsløre, at sagen smager af død« (BeT 7/9).
3. I en anmeldelse skrev Søren Nordentoft: »Hvad prædikenerne angår, ligger det nok i almindelighed – hvilket vil sige inden for hele kirken, – sådan, at prædikenen befinder sig i en krise og længe har gjort det... Den unødvendigt ufolkelige akade-

miske stil, teoriernes blege spøgelsesverden, afstanden fra mennesker af kød og blod i denne på mange måder såre uoverskuelige, og i hvert fald ikke nemme tilværelse, de rigtige meningers afmagt, dette at alt for få prædikanter har noget virkeligt på hjerte, muligvis fordi de ikke selv mere er i knibe, end at de kan redde sig i land på tilfældigt teologisk vraggods fra studietiden på universitetet, – (og så går man ikke engang ordentlig i dybden med nogen ting)«, alt dette mærkes i kirken, PrfBI 560.

4. Jfr. bl.a. Norman Svendsen: Nødvendigt med nye initiativer BeT 3/2, 25/5, stærkere Asger Sørensen KD 29/10 og fra modsat hold bl.a. Riemann og Jens B. Olsen (knap så optimistisk som HE) DKt 74, 68, Karen Horsens BeT 10/2, Poul Dam BeT 13/4; desuden WA leder 18/1.
5. De laveste procenter var: Albertslund 86,9, Farum 87,1, Ishøj 87,5, Karlebo 88,4, Søllerød 89,9, Kbh. 90,8, Frederiksberg 91,4 og så Haslev med 88,1. – Herluf Eriksen kunne befatte sig med statistik: Den viser, at udmeldelser af folkekirken især stiger i sogne og byer med seminarier, universiteter og andre læreanstalter. Det fandt HE foruroligende, fordi studenter ofte før har været toneangivende ved nybrud. »Men spørgsmålet er, dels om studenter i dag er så toneangivende som tidligere, dels om vi ikke her ved indgangen til 80'erne vil se, at udmeldelser faktisk stagnerer. Jeg tror det, bl.a. fordi dåbstallet ikke det sidste par år er faldet. En ting står imidlertid fast: hvis dåbstallet stadig falder i et sogn, så trues selve sognekirketanken og dermed folkekirken«, sagde HE, Dansk Kirkehilsen 1/81.
6. dmbI. 1/81 jfr. Norman Svendsen året før 1980 249. – Men indvandrerne betaler kirkeskat, registreres uden videre af kommunerne som medlemmer af folkekirken, beklagede Margrete Auken, SF (spørgsmål 19/9 1199off). Både indenrigs- og kirkeministeren vidste, at dette ikke foregik »fuldt tilfredsstillende« og ville råde bod derpå. De, der er registreret fejlagtigt, skal have de sidste 5 års kirkeskat tilbage, og kommende indvandrere skal ikke optages helt automatisk, sagde kirkeministeren siden, KD 18/12.
7. RelgI nr. 2, 4 og 5. PrfBI 76, KD 17/1, leder 23/1; opbakning om fritagelsesbestemmelserne: Krl. Lærerfor. KD 25/1, Søndagsskolerne KD 7/2, Kirkeligt Centrum 4/3, DKt 86. Generalforsamlingen bl.a. Aktuelt 6/7, Poul Dam BeT 6/7, KD 26/6ff.
8. KD 23/9 (jfr. mødereferat KD 30/8). HE nævnte det frivillige kirkelige arbejde, »som i høj grad værdsættes og påskønnes«, men som kun når mindre kredse. Skoleinspektør H. Iburg, FDFs landsformand, fortsatte: En udvidelse af konfirmandundervisningen kan blive »begyndelsen til et kirkeligt ungdomsarbejde drevet og betalt af kirkefolket« og med virkeligt veluddannede undervisere vil denne nødvendige opgave for menigheden, samtidig være »den bedste håndsrækning til folkeskolen. Strukturændringer i folkeskolen gør det ikke«, KD 11/10.
9. I Hillerød protesterede forældre mod morgenbøn i Byskolen, de var dog i mindretal, og der fortsættes dermed, Frederiksborg Amts avis 30/11 jfr. her 1979 160. – I Ballerup fik den, for karske udtalelser om pædagoger kendte, socialdemokratiske borgmester Kaj. H. Buchardt flertallet i kommunalbestyrelsen (20 mod 5) til at henstille til lærerne, at de på et tidligere tidspunkt synger danske salmer og sange i sangtimerne. Lærernes talsmand efterlyste så en læseplan for 3.-5. klassetrin, idet de fleste lærere venter dermed til 4. klasse, da det er vanskeligt at motivere de yngste børn dertil, hvis de ikke er vokset op med sådan tradition, KD 18/1 jfr. undervisningsministeren her 1976 330. Om en mors klage over sangundervisningen og en Ballerup-lærers udhængning af hendes barn i timerne, se KD 24/11, samt undervisningsministeren KD 5/12.

10. Ft 17/12 4500 jfr. her 1980 255. Ændringsforslag nr. 797 motiverede VS sådan: »Da hverken okkultisme, spiritisme, animisme, totemisme, transcendental meditation, zen-buddisme eller den græsk-ortodokse tro støttes over finansloven, og da oven i købet hårdt arbejdende magikere og illusionister må klare sig uden støtte fra kulturministeriet, er det svært at forklare, at den af Luther m.fl. organiserede overtro skal holdes kunstigt i live ved hjælp af skatteyderpenge«.
11. Ft 3579. Om SFs kirkepolitik se især her 1973 276, 1972 230 og 1971 182.
12. Ft 3584 jfr. her 1979 154. Udtalelserne faldt 3/12 under l. beh. af KrFs genfremsatte (Ftårbog 355) lovforslag om, at kommunernes indflydelse på den kirkelige ligning helt skal væk. Ministeren, S, V og KF (trods 1974 note 34) fandt forslaget overflødig og ubetimeligt i sparetider, FP var for og DR »relativt positivt indstillet«. Steffensen, KrF argumenterede: Det er ikke rigtigt, at andre organer kan udsulte folkekirken. »Hvis det menighedsråd, som medlemmerne vælger, ønsker at få flere midler afsat til det folkekirkelige arbejde i sognet, hvorfor skulle de så ikke have lov til det? Det er dog de samme medlemmer, der skal betale det« (3581), hvortil Brøndsted, V svarede: Menighedsrådene er ikke under administration, provstiudvalgene samordner den kirkelige ligning med den kommunale, og samarbejde herom er naturligt, »det ville for mig at se være ganske upraktisk og urealistisk, hvis kirken selv skulle sende sine kirkeskatteopkrævninger ud« (3582, 3576 jfr. 1980 256). Kirsten Andersen, S indvendte og tolkede dermed sit partis programpunkt: »Vi ønsker folkekirken fastholdt i et fællesskab og en sammenhæng med kommuner og stat« (3575 jfr. 1979 155). – KrF havde motiveret forslaget: Kommunernes ret stammer fra en tid, hvor stort set alle stod i folkekirken, idag er i mange kommuner »en stor del« ikke med; at kommunerne fordeler den af kildeskattedirektoratet opkrævede kirkeskat »som rent administrative servicefunktioner« giver »ingen saglig ret til budgetmæssig indblanding«, mens forslaget fremmer nærdemokratiet og styrker »menighedsrådenes (gennem provstiudvalgene) økonomiske beføjelser« (Lovforslag L 53, skr. fremsat 29/10). Ministeren sagde bl.a.: Begrundelsen overrasker, da næsten 95% af de skattepligtige står i folkekirken (3574). – Hanne Engberg begrundede tilsyneladende SFs nye kirkepolitik med, at årets menighedsrådsvalg havde vist, at der ikke var den »overvejende interesse blandt den danske folkekirkes medlemmer for deres folkekirke«, og det var en del af begrundelsen for dens opretholdelse (3584). Ministeren svarede: Vist er interessen for de valg ikke nær så stor som for kommune- eller folketingsvalg, »men sammenligner man med andre store folkelige organisationer, er det egentlig et spørgsmål, om ikke det er en ganske god portion interesse, der vises ude omkring« (3585). Jfr. KD 14/6, leder 5/12, ministerens replik 13/12 og Steffensen: Den centralistiske linie sejrede, menighedsrådene bliver ikke »herrer i deres eget hus«, hvorfor taler forslagets modstandere da om nærdemokrati. KD 12/12.
13. FP fulgte opmærksomt præsteaffærerne (1980 note 15) og 16/4 spurgte Poulsgaard ministeren om, hvorfor han imod menighedsrådene og biskoppen ikke afskedigede Tom Møller Jensen, for folkekirken kan ikke overleve med sådanne afgørelser og sådanne præster, Ft 7893.
14. Ændringsforslag nr. 391, vedtaget Ft 4500. Reelt forhøjes dog det til kirkeministeriet afsatte noget i 1981, idet udgifter til Grønlands kirke ikke længere medtages. – Finansudvalget havde 18/9 forhørt sig om: 1. tilbagegangen i antallet af kirkelige handlinger og af folkekirkens medlemmer? 2. har ændringer mindsket behovet for at opretholde den kirkelige personregistrering? 3. er der større forskelle i præster-

- nes arbejdsbyrde? er de søgt udlignet? og har det betydning ved lønfastsættelsen? 6/10 svarede ministeren sådan 1. med de nyeste tal, 2. nej, og den primære personregistrering ved de kirkelige myndigheder vil være nødvendig, så længe ministerialbøgerne fungerer som datakilde for folkeregistrene og CPR, 3. ministeriet har i samarbejde med biserne bestræbt sig på at tilvejebringe lighed og bestræber sig derpå ved at oprette »enkelte præstestillinger« i større eller voksende sogne, mens der siden 1968 er sket nedlæggelser i landsognene, ligesom en vis udligning sker ved den såkaldte rådighedsordning; der er alene tale om lønforskelle ved at deltidsbeskæftigede overenskomstansatte præster har kvotaløn (Finansudvalgets Betænkning 16/10 jfr. 1980 255).
15. Lolland-Falsters Stiftsbog 138, KD 7/5, Pol 19/7, 30/7, PrfBl 279 jfr. kirkeministerens svar til Kirkeudvalget, KD 24/5.
 16. Besøg ud fra kartoteket kan normalt foregå, hvor præsterne i forvejen kender patienterne, og disse har været indlagt mindst 8 dage. Præsterne skal sikre sig, at der ikke er lægelige eller andre grunde til at undlade besøg. Et kontaktudvalg skal behandle mulige problemer og efter ½ år tage stilling til den foreløbige prøveordning, som amtets sygehusudvalg kan tilbagekalde til enhver tid; skulle dette ske på grund af klager over præsterne, skal de først have lejlighed til at udtale sig, KD 3/6, 3/10 jfr. MrBl 92.
 17. Nogle folkeregistre skal have sagt nej til præster på grund af mistanke om, at oplysningerne skulle bruges i missionsvirksomhed, Pol 4/10. Selv nævnte præster, at de ønskede at vide, hvilke børn der er i sognet så de kan få en hilsen fra kirken, eller at få tilsendt kopier af flytteanmeldelser, så de kan foretage husbesøg, KD 4/10, 20/10 jfr. ledere 7/10, 31/10.
 18. Steffensen, KrF fik at vide, at kirkeministeren og indenrigsministeren har drøftet sagen om valglisten, og det sagen nok så meget drejer sig om, præsters »adgang til i det hele taget at rekvirere adresseoplysninger fra folkeregistrene til brug i det kirkelige arbejde«. Han formanede så ministeren til at sørge for, at cirkulærer »ikke underminerer den støtte, som den danske stat i øvrigt yder og bør yde folkekirken«, spørgsmål Ft 29/10 1096.
 19. PrfBl 273, 495 og 1981 1. Lovændringen motiveredes: Traditionen med møder i præstegården har medført, at de almindeligvis er bygget større end andre tjenesteboliger, og hensyn til brug og bevaring af præstegårdene pålægger præster en større økonomisk byrde. Den skal afhjælpes uden at præsterne stilles gunstigere end andre tjenestemænd (Ftårbog 218). – Burgdorf havde før spurgt ministeren, om præster altid – også hvor konfirmandstuen er indrettet adskilt fra præstegården og med egen indgang, for »at man her skulle have et forsamlingslokale i tilknytning til konfirmandstuen« – alene har dispositionsretten, han fandt det rimeligt at menighedsrådene i så fald rådede over brugen deraf. Dorte Bennedsen kom til at svare, og sagde at præster alene har dispositionsret hvor konfirmandstuen er en del af boligen, men ville godt tilføje, at hvor konfirmandstuen »både formelt og reelt kan udskilles af præstens tjenestebolig... er således beliggende, at præstens privatliv ikke generes nævneværdigt af en udvidet brug af konfirmandstuen«, var hun positivt indstillet overfor at fremme en udvikling, så dispositionsretten overgår til menighedsrådet. Herom agtede hun i »nærmeste fremtid« at forhandle med de implicerede organisationer (Ft 26/3 7181). På Præsteforeningens repræsentantmøde sagde Karen Horsens, at hun tog det »som givet, at ordningen [med tilskud til opvarmningsudgifter] ikke medførte indskrænkninger i rådighedsretten« over tjenesteboliger, PrfBl 495.

20. MrBl 176, 192 jfr. 190ff, 260. – Kirkeministeriet måtte præcisere overfor et par præster, som vist var flyttet ind i egne boliger, at de havde pligt til at bebo tjenesteboligerne, JyPo 7/1, KD 15/1ff, 11/3, 4/6, 16/8 jfr. Riemann: Det er menighedsrådets pligt at få klarhed over, om præsten »opfylder sin boligpligt«, DKt 47 og 72.
21. Jfr. her 1975 237f (her sammensætningen), 1977 182, 1978 196f, 1980 260.
22. Udvalget gik iøvrigt ind på kordegnens arbejdsvilkår og foreslog – som ønsket af Kordegneforeningen – generelt en styrkelse af deres stilling og som følge deraf »gennemført en særlig uddannelse og ... en anordnet prøve« før ansættelse af kommende kordegne (41, 148).
23. Til denne understregning kom Herluf Eriksens førnævnte, men tidsmæssigt altså senere, stærke betoning af, hvor nødvendigt det er at præster har gode pædagogiske kvalifikationer, hvad der havde fremkaldt glæde over det grundtvigsk-tidehverske nybrud fra andet kirkeligt hold (jfr. her p. 175 og p. 175f.). HE fik da også at høre for sin tiltro til pædagogikkens undergørende kraft, DKt 484f, 512.
24. MrBl 140. En reaktion kom i en anmeldelse ved hovedbestyrelsesmedlemmet, overlærer Edel Hertz: Forslaget om at bruge kordegnene virker som om »et stort og alvorligt problem forsøges løst ved »de forhånden-værende-søms-system«. Det må ikke ske«. Det må være menighedsrådet/ene, der udarbejder stillingsbeskrivelse og opslår stillingen, der da kan søges af kordegne, teologer, lærere, sygeplejersker og andre, der har kvalificeret sig dertil eller vil gøre det. Det er naturligt at bruge de eksisterende uddannelser, i stedet for at opbygge et nyt »uddannelsesapparat«. Hele det »udarbejdede hierarkiske system til godkendelse af og tilsyn med sogne-medhjælperstillingen forekommer besværligt og i nogen grad overflødigt«. Det vidste EH så, at det er nødvendigt »hurtigt at tage præsteuddannelsen op til revision« (MrBl 156 jfr. 1980 note 35). – »Menighedsrådsforeningens«s undervisningsudvalg (1980 266), der kraftigt bekæmpede U-90 (MrBl 3, 37, 146, 257, resolution fra årsmødet 193ff, 199f), beskæftigede sig foreløbig især med konfirmandundervisningen og havde ønsker om læseplan her, orientering af forældrene m.v., samt vedrørende præsteuddannelsen (MrBl 150, 260). Udvalgets formand K. J. Elkrog talte og skrev om samarbejde mellem menighedsråd og præster, så »forkyndelsen kan forstås af dem den retter sig til« i kirke som konfirmandstue – som en hjælp ikke en indblanding forklarede han sig (MrBl 56, 123, 189, KD 10/10 79, 4/6), han fik nemlig at høre fra præster, der måtte værge forkyndelsesfriheden og deres uafhængighed af menighedsrådene (Gamst-Pedersen MrBl 22, 122 jfr. 189; Andreas Davidsen KD 30/4 jfr. PrfBl 142, 198, DKt 303).
25. Kirkefondets årbog 38; KC 1; skepsis, begrundet i udvalgets sammensætning og formandens teol. holdning, er blevet til skamme, Torkelund, Diakonissestiftelsen KD 25/3 og Kolonien Filadelfia 11, 73. Der var så undren over afgrænsningen fra diakoni, KD 25/3 jfr. Karsten Nissen, Diakonhøjskolen KD 1/4 og Wisbom. Denne havde dog noteret sig, at omsorgsopgaverne var prioriteret højt, og fandt det positivt, at her kan præsten aflastes fra de mange opgaver, der oftest varetages alene af denne, skønt det er »hele menighedens ansvar, at der prædikes, undervises, drives sjælesorg, og at der øves omsorg«, hvorfor han håbede at det både praktisk og økonomisk blev muligt med en ordning (Fra Menighedsplejen nr. 1, »Menighedspleje« 23). Det hed så også: Vi kan uddanne sogneassistenter, men kan ikke magte kateket-uddannelsen (Kolonien Filadelfia 11), det sidste mente man at kunne på Diakonhøjskolen (KD 1/4 jfr. 10/3, 1/3, 24/3) og Sogne-diakonien ville gerne være et af de steder, hvor uddannelsen foregår (Den danske Diakonissestiftelse 53, KD

- 25/3). Det affødte den kommentar: Set fra den officielle kirkes side må det siges, at udvalget har tænkt utraditionelt og så »er det uheldigt, at man fra diakonskole og et diakonissehus har prøvet at ville sætte sig på uddannelsen« (Arne Schmidt Dansk Kirkeliv 185). Bisperne Henrik Christiansen og Græsholt anbefalede (BeT 27/1, Lolland-Falsters Stiftsbog 142), den sidste måtte dog spørge sig, om alle præster uden betænkeligheder vil »overdrage væsentlige og meget personlige dele af deres virke til andre«. Også FDF var for sagen, men ville have, at menighedsrådene selvstændigt skulle kunne afgøre, om de vil have en sognemedhjælper, og at de iøvrigt selv skal definere dennes arbejdsopgave (FDF/FPF lederen nr. 8). Forstander Karsten Nissen gjorde op: Da der ikke er fremkommet alvorlige indvendinger mod forslaget, må man gå ud fra at folkekirken byder en ordning velkommen (Aalborg Stiftsbog 19ff). Kirkeministeren syntes så at have hørt organisationerne »om den foreslåede uddivelse af kordegenes tjenestepligter« og hvad deraf følger (MrBl 114, KD 19/9). – Sogne-diakonien (1978 196, 207) virker fortsat ihærdigt og med godt humør, for man véd at det tager tid at indarbejde noget nyt; melder der sig ikke heltidsstuderende nok, så er der åbent for deltidsstuderende udefra, og bliver holdene ikke så store, som fritidsloven kræver, gennemføres kurserne alligevel, omend egne lærerkrafter bliver mere dominerende. De samvirkende Menighedsplejer som Diakonissestiftelsen véd, at det har været rigtigt at oprette institutioner, men véd også at man nok har gemt diakonien dér, for »det er i sognene, de største udfordringer ligger lige nu, og de kalder på den enkelte«. 1979 indviedes de 2 første kvdl. diakoner, uddannet ved Sogne-diakonien, og 1980 kom de 2 første mandlige diakoner (»Fra Menighedsplejen 1978 1, 25; Nyt fra Diakonissestiftelsen nr. 1, årsberetning 1977/78ff).
26. DKt 502. Domprovst Kiilerich sagde også: Det er muligt, at store sogne kan have nytte af en sognemedhjælper, men vi håber, at »menighedsrådene ikke vil bruge stillingen imod sognepræsten, men kun hvor der virkelig er behov for hjælp til præsten og ikke blot et ønske om at få en anden«. Provst Ahlmann Olesen fandt, at den ordning måske kan genskabe, hvad der har været tradition for i Kbhvn., »det egentlig opsøgende arbejde« (KD 26/4). – Fra højkirkeligt hold blev betænkingen kaldt »et solidt og ... velgennemtænkt arbejde«, tankerne gik så i retning af kombination af de foreslåede stillinger og kirkens ældgamle diakonembede, afskaffet af reformatorerne (Hasselgaard re-f 53 jrf. 60), bag kan ligge ønsket om at få den gudstjeneste, som højkirkelige oplevede en tirsdag i Essenbæk kirke, »stedets almindelige højmesse med få ændringer og udført på traditionel vis med celebrant, diakon, subdiakon og messetjener« (re-f 1979 47).
27. Men Poul Dam beklagede, at arbejdsgruppen var kyst af de små kredses sogneegomsme. Ideen ved en konference var god nok, men når man så, hvem man tænkte sig som deltagere, er det svært at se nogen, som man kan tiltro vilje til at gå ind for et »radikalt og åbent« arbejde for at formidle evangeliet, BeT 23/11.
28. Kirkeudvalgets flid ved denne og flere lejligheder fik nok også Jørgen Peder Hansen til at sige: Mange folketingsudvalg er ved at blive medadministratorer, det er lidt farligt, MrBl 180.
29. Man kan ikke undgå, at bisperne mødes og drøfter tingene, så er det bedre at legalisere det og fjerne ethvert spor af hemmelighedsfuldhed. Et sådant kun konsultativt organ uden besluttende myndighed kan ikke undværes og eksisterer altså også, skrev Lindhardt (BeT 24/8 jfr. KD leder 8/3). Forslaget vandt tilslutning hos Henrik Christiansen (og Bent A. Koch KD 17/4), mens Herluf Eriksen gik imod,

det skaber problemer i forhold til ministeriet og bisperne imellem (KD 20/9 jrf. DKt 495). På falderebet havde biskop Dons Christensen kaldt de møder »mere end en kop te«, de var et arbejdskonvent, hvor han på det sidste havde mærket større uenighed end før – med Henrik Christiansen og Ole Bertelsen – om det økumeniske! ellers havde der mest været »vanskeligheder med ... at finde ud af, hvad vi skulle spise den hungrende presse af med« (KD 1/5, Ribe Stiftsbog 24 jrf. her 1979 166, 1980 263). Siden oplystes fra de møder, at det var vedtaget, at mødeledelsen går på skift, for det er belastende at mødets vært altid skal lede mødet (KD 3/10). Henrik Christiansen om behovet for at en biskop har vidt forskellige konsulenter, se BeT 24/2.

30. Pol 9/4f, KD 10/4ff. Henrik Christiansen håbede, at ministeriets kraftige reaktion fik den tilsigtede virkning. Ministeriet fandt det godtgjort, at TMJ var kommet med grove beskyldninger og nedsættende udtalelser om menighedsrådene og sine foresatte, og at han på forskellig vis havde vist uefterrettelighed og forsømmelighed i tjenstlig henseende. TMJ måtte fremtidig undlade udtalelser og en optræden, der kan vække berettiget anstød, og han måtte varetage sine tjenesteplichter efter gældende regler. Han havde at vise samarbejdsvilje og bestræbe sig på at skabe ro i sognet om sin person. Kom der påny berettigede klager, ville det få de alvorligste konsekvenser for hans stilling (KD 11/4). Afgørelsen kunne ikke være anderledes, var ministerens svar på et spørgsmål i Folketinget, hvor han tilføjede: Jeg har også skævet til det nødvendige i at have en bredde i folkekirken (Ft 16/4 7896, det sidste var en replik til partifællen Kaj Poulsens ord om, at afgørelsen for ham bekræftede, »at folkekirken er folkets kirke« 7894). Vi kan ikke leve med, at nogen vil sætte for snævre grænser for, hvordan præster skal optræde, sagde ministeren siden, MrBl 181.
31. Aalborg Stiftstid. 11/4ff, KD 10/4ff, ifølge BT 13/4 udtalte TMJ dog, at han agtede at drikke, elske og bande som hidtil.
32. Skal menigheden løse sognebånd, spurgte KD, der vidste, at der vel var få konkrete holdpunkter i klagerne over TMJs embedsførelse, men sagen drejede sig jo om en menigheds dybtgående utilfredshed med sin præst (leder 10/4 jrf. 24/1). I Præsteforeningens bestyrelse var der ikke enighed om, hvorvidt der var grund til at glæde sig over afgørelsen, foreningen havde i hvert fald ikke taget parti for præsten imod menigheden, vidste nogle (KD 11/4, 17/4). Jeg er nær ved at melde mig ud af folkekirken, skrev KrFs Arne Bjerregaard (KD 21/4, idé-politik 25/4, Ft 7895). Riemann havde først gjort op: Præsten har sat sit decorum overstyr, forholdet er ødelagt én gang for alle, og præsten kan ligeså godt gå straks. Han er ellers duelig, men mangler i den grad »bindinger, at han er blevet en skamplet på folkekirken« (DKt 27/1 38), da ministeren lod præsten blive, skrev R. så: Kan han tæmme sin løse tunge, har TMJ gode muligheder for en fortsat præstegerning i Hune eller andetsteds (DKt 11/5 218). – Mest bemærkelsesværdig var Erik Davidsens reaktion: Ministeren er sprunget over et meget lavt gærde, præstens forbliven er et virkelig problem for mange folkekirkemedlemmer. Det må medgives ministeren, at han savner reel mulighed for at løse en sådan sag, da præster ikke kan forflyttes som andre statsembetsmænd, og det problem må drøftes. Jeg mener at det aht. folkekirkens helhed må overvejes, om menighedsråd, hvor der er mere end 2 præster, må acceptere at få tildelt en præst, men »givetvis ... på begrænset åremål«, der kan jo blive problemer det nye sted, KD 12/4.
33. MrBl 172. Jfr. Johs. W. Jacobsen om de unge præstehjems »helt anderledes stil og

- mønster«, der får det til at gibbe i præstefolk af den gamle skole, Viborg Stifts Årbog 14.
34. Det nedsatte udvalg (1980 254) havde afsluttet sit arbejde 27/11 79. Et medlem ønskede prioriteringsvalg, da der i fremtiden kan ventes flere kandidater opstillet end hidtil (jfr. MrBl 4). Det fandt flertallet blev for »tungt og kompliceret« og der kunne udnævnes bisper, »som flertallet har ønsket at give sin 2. eller 3. stemme«, og metoden »vil fratage ministeren hans frie valg mellem kandidater«, hvor ingen har fået absolut flertal.
 35. Kirkeministeren efter 1. beh. 12/3 6325. Flere ordførere var for at begrænse antallet af stillere, så et valg ikke blev afgjort på forhånd (Ft 6319, 6320, 6321, 6223, 6324). Diskussion stod der om, hvorvidt der skulle indføres prioriteringsvalg, der gav en markant meningstilkendegivelse, så ingen blev biskop med meget få stemmer (V, RV, DR), eller om der, når valget stod mellem flere kandidater, skulle foretages omvalg mellem de 2 kandidater med de højeste stemmetal (SF). Flertallet fulgte det forelagte forslag og ændringsforslag fra SF og DR faldt (2. beh. 28/5 10268). – Kirsten Andersen, S havde ved 1. beh. udtalt sig for at »beholde ministerens valgfrihed«, hvor der ikke var tale om et absolut flertal (Ft 6319), men andre udtalte sig ikke herom. – Uanset den holdning til bisper, som FP udviste ved sine ændringsforslag til finansloven (1980 256 og foran p. 178), udtalte Ernst Schmidt, at det lovfor-slag kunne FP »give tilslutning«, ja »gå ind for«, Ft 6321.
 36. I 22 år er alle mine provsteindstillinger fulgt, sagde K. C. Holm, som havde foranlediget, at der skete genopslag; dér kom endnu en ansøger, som Holm alene indstillede. Ministeren svarede: Der var i første omgang en kvalificeret ansøger, KD 25/3f. Siden udtalte Præsteforeningen, at den havde protesteret mod genopslaget, der tenderede mod at gøre nyordningen illusorisk, hvorefter ministeriet havde taget protesten til følge, WA 27/3 81.
 37. Som medlem af Radiorådet foranledigede Helge Skov en debat i rådet. Han var utilfreds med det omfang, hvori frikirkernes gudstjenester transmitteres, og med tendenserne til, at der etableres »radiokirke« underordnet de vilkår, som mediet stiller. Men debatten viste, at et overvejende flertal af de tilstedeværende var tilfreds med dækningen af det kirkelige område, fandt at den i radio som TV var af høj kvalitet og alsidig. Folk på den politiske venstrefløj mente så, at det kirkelige stof var for dominerende i forhold til kirkens stilling i folket (KD 20/2, Lytterposten nr. 2 jfr. HS s. st. 2/79 og »Nogle mediepolitiske betragtninger« i Ribe Stiftsbog). – I DKt fortsætter Jens B. Olsen sine skeptiske anmeldelser af radioens kirkelige udsendelser, især 274, andres kritik 476, 514, 557. Jfr. her 1979 170.
 38. Søndagsskoleudvalget sikrede sig mod gentagelser (KD 4/11). IMs bestyrelse har aldrig blandet sig i bispevalg, svarede Ørum Jørgensen, som ikke i sin tid i bestyrelsen mindedes at have mødt Honoré i IM-sammenhænge. Generalsekretær Verner Andersen vidste så, at det havde været bedre om anbefalernes tilhørsforhold til bestyrelsen ikke havde været nævnt, KD 27/9, 17/10. – I sin formandsberetning havde ØJ nævnt, at mange havde henvendt sig til ham for at han skulle bruge sin autoritet ved bispevalgene, men »IMs hovedbestyrelse har til i dag intet haft at gøre med bispevalgene. Det har altid været lokale kræfter i stifterne, der tog initiativer«. Heller ikke Paaske var støttet. »Det ville kunne misforstås og måske være direkte skadeligt, om vi udtalte os om en kandidat fra vor egen midte«, skønt han havde det »handicap, at han har en *mening*, og tør stå inde for den«, men »så længe mange af IMs venner ikke tør stemme på en kandidat, der har mærkesager, af frygt for, at han

- ikke vil kunne blive valgt, vil det være dobbelt svært at få valgt en kandidat«, IMT 692.
39. ØJ havde næppe glemt, at der sad bisper valgt af IM-folk. Året før havde han i sin formandsberetning (1980 269f) påtalt, at bisperne ikke inddrog Menighedsfakultetet i deres arbejdsudvalg (1980 261), en kritik som både Johs. W. Jacobsen og Henrik Christiansen fandt uberettiget (KD 15/6f 79). Men IM følte sig forbigået, når der nedsattes udvalg og kommissioner, som ved gudstjenestetransmissioner (KD 30/6, IMT 716 jfr. foran p. 185 og siden p. 194). Provst Sv. Aa. Nielsen, ingen ukritisk iagttager af IM (1978 204; 1977 188), forsikrede: »de har ret i, at de bliver forbigået ... i radio og TV samt i kommissioner« (RoSt 105 jfr. KiInf. 89).
 40. BeT 20/6. ØJ havde dog på årsmødet sagt: »Jeg har året igennem fået mange direkte og indirekte opfordringer til stærkere at gøre IMs synspunkter gældende ind i den kirkelige debat«, IMT 688.
 41. Det tidl. bestyrelsesmedlem, seminarirektor K. F. Brondbjerg vidste, at der i 4 stifter sad bisper, som IM var gået ind for, men de sidste 4 bispevalg bekræftede, hvad vi vidste i forvejen, at de fleste i IM ikke vil stemme på modstandere af kvdl. præster (KD 1/8 jfr. 2/7). Paaske svarede, at de valg ikke måtte gøres til et spørgsmål om kvdl. præster, det havde drejet sig om synet på skriften, bekendelsen, ritualerne og hvad kirke og kristendom egl. er, KD 23/9. I IMs årbog »Det nye år« lod Paaske kirkeministeren høre for, at han optræder som en ærkebiskop, lader imod biskoppen Hune-præsten slippe med en næse, udnævner domprovster og provster, hvor bisperne egl. skulle have de afgørende ord – jo den udvikling fører med sikkerhed hen mod statskirke.
 42. Professor Theodor Jørgensen: Det er en skandale, at Honoré ikke blev udnævnt, der må laves regler om domprovsteindstillinger, KD 17/12 jfr. leder 23/12. Helt statskirkeligt har ministeren valgt systemets talskvinde, ikke en, der repræsenterer den fornyelse med øget interesse for formidling, der er på vej blandt præsterne, skrev lektor Asger Sørensen, KD 17/12. KrF spurgte ministeren ud om den udnævnelse, udfra en formening om at de folkevalgte menighedsråd måtte høres i fremtiden, og Jørgen Peder Hansen svarede: Jeg fandt Karen Horsens bedst egnet, Ft 17/12 4863. – Allerede 12/12 sagde Glentthøj i radioen: Den udnævnelse er »skismatisk« og må medføre en klar løsning af ordinationsproblemet. Olav Fog skrev: Vi kan ikke anerkende KH som domprovst, og »Fællesskabet for Kirkelig Fornyelse« kan ikke lade præster, som hun har ordineret, have gudstjenester i sine kirker, KD 16/12. Sognepræst C. C. Jessen fandt det ubegrundet og unødvendigt, at domprovster ordinerer under vakancer, det kan andre bisper gøre, »en domprovst kan principielt ikke have mere kompetence end enhver anden præst« til at ordinere, KD 6/1 81.
 43. Leder 7/11. I Lyngby stemte kun ca. 10%, mod godt 31% sidst, og flertallet skiftede, da en kirkelig liste fik 8 valgt. I Lindehøj i Herlev fik en liste »imod et nyt kirkebyggeri ... for en bred folkekirke«, støttet af sognets 2 præster, under øget valgdeltagelse (fra 18 til 23,5%) konsolideret sit flertal (1978 191). I Tåstrup fik modstanderne af et kirkebyggeri, på nuværende tidspunkt, 2/3 af pladserne i menighedsrådet; 2 steder på Fyn vandt modstandere af præstegårdsbyggeri flertal; i Jylland gav modstand mod kirkebyggeri socialdemokraterne tilbagegang et par steder (jfr. også KD 16/4, Pol 18/4, BeT 15/6). – I Hellig Kors sogn i Kbhn. var Folkets Kirke sammen med en anarkistisk liste meget nær ved at erobre flertallet fra den

- kirkelige-socialdemokratiske liste (KD 1/11, dagspressen 6/11f jfr. Information 28/8: Bock om »Børnenes Befrielsesfront« og her 1978 191).
44. KD 8/1 jfr. kandidaterne ved bispevalget i Ribe stift KD 21/2 og Anna Sophie Seidelin Dansk Kirkeliv 106.
 45. KD 18/4. – Der kom bidrag til forståelse af bevægelsen, »Kristenheden i karismatisk opbrud« af Svend C. Boysen, samleværket »Ild fænger« og den oversatte »Karismatisk fornyelse og Luthersk tradition« af Larry Christensen.
 46. Ikke uden divergenser drøfter Kbhvn.s amt, Kbhvn.s og Frederiksberg kommuner sygehusvæsenet. Planer krydsedes af en adresse »Diakonissestiftelsen skal bevares«, som fik 185.000 underskrifter, og af at Venstre tog initiativ til en folketingsbeslutning om at denne og Skt. Lukas Stiftelsen skal bevares med deres nuværende struktur. Alle partier undtagen S og RV stod bag ved *1. behandling* (bl.a. KD 15/9 79, Pol 6/9, 25/9, KD 15/11, 24/11; Ft 14/11 2211; jfr. her 1978 206). KD havde forud gjort op: Dette var »kun en delsejr«, for Kolonien Filadelfia har som landsdækkende epilepsihospital frist til 1985 og den trues af, at amter og kommuner hellere vil udnytte deres egne hospitaler (leder 30/10). KF havde under sin omstillingsproces (1978 206) fået et stort underskud, det dækkede Vestsjællands Amtsråd ved et lån og siden købte det Nervesanatoriet. Så har KF pæn belægning og god søgning til diakonskolen. Men hvordan bevares den kirkelige-diakonale undervisning som en integreret del af plejehjemsassistenter og diakoners uddannelse? og hvordan finansieres den? over fritidsloven? det viste sig nemlig ikke muligt at komme ind under højskoleloven, sådan som Diakonhøjskolen i Århus er det. Foreløbig betaler KF. Så er der koloniens kirke, kan udgifterne dækkes over den lokale kirkelige ligning? (KD 14/4 78, årsberetning 1978ff, Sjt 7/10).
 47. Kirkens Korshær måtte høre for at have sat Bibelen til side i et temanummer om kirken og de homofile, det gjorde usigeligt ondt (IMT 691). Korshærbladet nr. 5 udsendes, for at skabe mere åbenhed om homoseksuelle menneskers problemer. Jfr. Reelsbo Pol 16/5, AC-debat 65, Bjørn Marcussen KD 12/7 og pastor Regin Buus om høringen om homofile i Gellerup kirke i Århus: Den drejer sig primært om os, de heteroseksuelle, det er vores holdning, der er problematisk, KD 15/10. Johs. Aagaard vidste dette og også, at mennesker derfor fjernes fra den kristne tro: Biblicisters og fundamentalisters »uforstand og deres utroskab mod bibelen giver støtte til homofobien i andre mennesker«. KT udgav hans pjese »De homofile og den kristne tro« fordi »vore menigheder og kristne organisationer er fyldt med fordomme og falsk teologi på dette punkt«, og fordi KD havde vist »stor modvilje mod at lade bladet beskæftige sig med det homofile problem«. Jfr. 1980 263.
 48. KD 19/7, 21/7, 30/7, 22/10 og 6/8 alt i 1979. Jfr. en af læggerne: Jeg er ikke »hvidkitlet ændemaner«, ej heller kirkelig novice og foretrækker egl. kristen meditation, KD 23/7 79.